

Vladimir TRAPARA¹

UDK:341.241(480)
Bibliid: 0025-8555, 68(2016)
Vol. LXVIII, br. 4, str. 351–389
Originalan naučni rad
oktobar 2016.
DOI: 10.2298/MEDJP1604351T

FINLANDIZACIJA KAO MODEL NEUTRALNOSTI MALIH DRŽAVA

APSTRAKT

Rad analizira strukturna obeležja finlandizacije kao jednog od modela neutralnosti malih država u sukobima velikih sila. Autor iz karakteristika neutralnosti Finske za vreme Hladnog rata izvodi definicione elemente finlandizacije i utvrđuje uslove neophodne za njenu izvodljivost. Utvrđuju se i razlike između finlandizacije i drugih modela neutralnosti malih država („tampon” država i „siva zona”), a sam model dovodi u vezu sa nekoliko dihotomnih podela neutralnosti (neutralnost u ratu i miru, vojna i politička, trajna i *ad hoc*, garantovana i jednostrana, *de jure* i *de facto*, aktivna i pasivna). Pored Finske, testirano je i nekoliko pomoćnih primera: Jugoslavija uoči Drugog svetskog rata, Danska i Švedska za vreme istog rata, te savremeni Azerbejdžan, Uzbekistan i Srbija. Zaključak je da uspešan primer neutralnosti hladnoratovske Finske pruža dobre lekcije za spoljnu politiku svake male države koja se nađe u sferi uticaja velike sile s kojom ima sukob nacionalnih interesa.

Ključne reči: finlandizacija, neutralnost, male države, nacionalni interes, Finska.

UVOD

U promišljanju međunarodnih odnosa široko je rasprostranjeno pogrešno uverenje da kada se pojedine velike sile nađu u sukobu, privilegiju da donesu suverenu odluku o tome hoće li se svrstati na neku od strana, ili pak ostati neutralne, imaju samo druge velike sile. Male države se sa sažaljenjem posmatraju

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolički, međunarodni, ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti” Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, br. OI 179023 za period 2011–2016.

kao akteri koji nemaju mogućnost neutralnosti, već moraju da se opredele za neku od strana. Brojni istorijski primeri malih država koje su uspevale da ostanu neutralne čak i u periodima najoštrijih sukoba velikih sila demantuju ovakvo shvatanje. Ipak, mnogo je primera i onih malih država koje su želele da sačuvaju neutralnost, ali u tome nisu bile uspešne. Da bi neutralnost malih država uspeła, neophodno je da se steknu određeni uslovi. U ovom radu bavimo se *finlandizacijom* kao specifičnim modelom neutralnosti malih država, izvedenim iz uspešnog slučaja neutralnosti Finske za vreme Hladnog rata.² Slučaj Finske nam omogućava da definišemo finlandizaciju i odredimo uslove pod kojima ona može da bude uspešna. U radu obrađujemo i nekoliko drugih slučajeva finlandizacije, da bismo pokazali da ona može da funkcioniše i van hladnoratovskog iskustva Finske ukoliko su isti uslovi zadovoljeni, odnosno da doživljava neuspeh ukoliko neki od uslova više ne bude ispunjen.

Rad je strukturisan na sledeći način. U poglavlju koje sledi definišemo neutralnost, vršimo njenu dihotomnu klasifikaciju, a zatim utvrđujemo i postojanje različitih modela neutralnosti malih država, među kojima je i finlandizacija. Model finlandizacije uspostavljamo tako što utvrđujemo njene definicione elemente i uslove pod kojima ona može da uspe. Zatim sledi poglavlje u kome detaljnije obrađujemo slučaj hladnoratovske Finske, da bismo nakon toga ukratko obradili i nekoliko pomoćnih slučajeva, od kojih su se slučajevi Švedske, kao i Srbije, Azerbejdžana i Uzbekistana (za sada) pokazali kao uspešni, a Jugoslavije i Danske završili neuspehom. U zaključku ćemo sumirati rečeno i dodati nešto o perspektivama finlandizacije u budućnosti.

FINLANDIZACIJA KAO OBLIK NEUTRALNOSTI

Neutralnost u međunarodnim odnosima se tradicionalno definiše na najjednostavniji način – kao neučestvovanje u ratu.³ Iako tačna, ovakva definicija je nedovoljno precizna, jer odmah otvara tri pitanja. Prvo, ko može da bude subjekat neutralnosti, tj. o čijoj neutralnosti, odnosno neučestvovanju u ratu govorimo? Drugo, da li neučestvovanje u ratu podrazumeva samo izostanak neposrednog učešća, ili i bilo kakve vrste podrške nekoj od zaraćenih strana? Treće, da li neučestvovanje u ratu podrazumeva i neučestvovanje u

² Deo rezultata istraživanja o finlandizaciji već smo objavili u sledećem radu: Vladimir Trapara, „Finlandizacija postpetooktobarske Srbije”, u: Srđan T. Korać (ur.), *Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu i Hans Zajdel fondacija, Beograd, 2016, str. 188–220.

³ Christine Agius and Karen Devine, “‘Neutrality: A Really Dead Concept?’ A Reprise”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, p. 267.

„hladnom ratu”, tj. sukobu koji je politički, ali još uvek ne i oružani? Pošto se u ovom radu polazi sa stanovišta da je država osnovni subjekt međunarodnih odnosa, na pitanje o subjektu neutralnosti u međunarodnim odnosima odgovaramo da je to država. Odnosno, bavimo se isključivo neutralnošću države, ne i nedržavnih subjekata. Prvi element definicije koju ćemo ponuditi je, dakle, država. Na drugo pitanje odgovaramo tako da ne možemo smatrati neutralnom onu državu koja, iako u ratu ne učestvuje neposredno, pruža bilo kakvu – ekonomsku, političku, moralnu – podršku nekoj od zaraćenih strana. Pružiti bilo kakvu podršku znači svrstati se na neku stranu u ratu, a to se kosi sa neutralnošću.⁴ Drugi definicioni element nam je nesvrstavanje. Na treće pitanje odgovaramo sa: neutralnost ne podrazumeva samo nesvrstavanje države u oružanom, već i mirnodopskom političkom sukobu, odnosno „hladnom ratu”. Ukoliko takav sukob postoji, sve i da nikada ne dođe do „vrućeg” rata, državu koja se u njemu svrstava na neku stranu ne možemo smatrati neutralnom. Tako dolazimo i do trećeg definicionog elementa – političkog sukoba. Shodno rečenom, naša definicija bi glasila ovako:

Neutralnost u međunarodnim odnosima podrazumeva nesvrstavanje država u političkim sukobima.

Navedena definicija je jednako jednostavna kao i prethodna, a ipak preciznija. Njena korisnost za našu temu će se, međutim, uvećati tek nakon što je dopunimo i odgovarajućom klasifikacijom oblika neutralnosti. Za početak nudimo nekoliko dihotomnih klasifikacija, od kojih se neke mogu nazreti već iz razmatranja definicije neutralnosti. Najpre možemo da govorimo o neutralnosti u ratu i u miru, s obzirom na to da li je kontekst nesvrstavanja države oružani ili mirnodopski politički sukob. Promena konteksta – izbijanje rata ili zaključenje mira – u praksi često proizvodi zaokret država od neutralnosti ka svrstavanju i obrnuto, što se moglo videti na primeru mnogih država na početku i kraju Prvog i Drugog svetskog rata, ali i na početku i završetku Hladnog rata. Bilo da je reč o ratnoj ili mirnodopskoj neutralnosti, ona može da bude vojna i politička. Vojna neutralnost podrazumeva ostajanje države van vojnih saveza, dok se politička odnosi na njeno svrstavanje uz neku stranu u sukobu, ali bez formalnog vojnog savezništva.⁵ Tako na primer za članice današnje Evropske unije koje ujedno nisu članice NATO (Finsku, Švedsku, Austriju i Irsku) možemo da tvrdimo da su vojno, ali ne i

⁴ Videti: *ibid.*, p. 268.

⁵ Pored izraza „vojna neutralnost” za ovo se koriste izrazi „nevezivanje” (*non-alliance*) i „nesvrstavanje” (*non-alignment*) – *ibid.*, p. 268; Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, *SALS Review of International Affairs*, Vol. 25, No. 2, Summer–Fall 2005, p. 50.

politički neutralne.⁶ Ukoliko je reč o nesvrstavanju države u svim sukobima, govorimo o trajnoj, a ukoliko su u pitanju samo određeni sukobi, o *ad hoc* neutralnosti.⁷ Neutralnost Švajcarske i Švedske može se smatrati trajnom, ali u slučaju ove druge samo kada je reč o vojnoj neutralnosti. Neutralnost može da bude jednostrana, kada sama država odluči da zauzme neutralan stav, i garantovana, kada joj i druge države garantuju da će poštovati njenu neutralnost. Garantovanu neutralnost ima Švajcarska, a Austrija je imala za vreme Hladnog rata na osnovu Državnog ugovora iz 1955. godine. O *de facto* neutralnosti radi se kada se država samo u praksi ponaša kao neutralna, a o *de jure*, kada postoji i pravni akt koji proklamuje njenu neutralnost, bilo da je u pitanju međunarodni ugovor (kao pomenuti Državni ugovor u slučaju Austrije), ili unutrašnji akt, poput ustava ili nekog nižeg pravnog akta.⁸ Napokon, neutralnost može biti pasivna, kada se država prosto drži po strani od političkih sukoba, te izbegava aktivnije učešće u međunarodnim odnosima, a posebno članstvo u međunarodnim organizacijama, kako ne bi rizikovala da time kompromituje neutralnost. Aktivna je kada država uzima zapaženo učešće u međunarodnim telima i procesima sa ciljem da utiče na političke sukobe u pravcu njihovog rešavanja, kao pružalac dobrih usluga, posrednik, ili čak slanjem mirovnih trupa.⁹ Od sredine Hladnog rata do danas, aktivna neutralnost sve više postaje sinonim za neutralnost uopšte, a među prvima koji su je promovisali bila je SFR Jugoslavija kao jedan od osnivača Pokreta nesvrstanih.

Pored nabrojanih, za našu temu je bitno da napravimo još dve dihotomne podele, prema istorijskom periodu i vrsti države. Istorijski gledano, nije isto govoriti o neutralnosti do 1945. i posle 1945. godine. Ovo zato što je te godine usvojena Povelja Ujedinjenih nacija (UN), koja je zabranila rat kao sredstvo rešavanja političkih sukoba, osim u slučaju individualne i kolektivne samoodbrane, kao i kolektivne akcije UN protiv agresora. Dok je rat bio legitimno sredstvo rešavanja sukoba, i neutralnost je bila potpuno legitimna odluka države. Nakon 1945. godine u slučaju izbijanja rata, može se javiti moralni, a za članice UN (a to su danas sve suverene države sveta) i pravni problem odluke o

⁶ Christine Agius and Karen Devine, “‘Neutrality: A Really Dead Concept?’ A Reprise”, op. cit., p. 266; Jessica L. Beyer and Stephanie C. Hofmann, “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, p. 293.

⁷ Christine Agius and Karen Devine, “‘Neutrality: A Really Dead Concept?’ A Reprise”, op. cit., pp. 267–268.

⁸ Jessica L. Beyer and Stephanie C. Hofmann, “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, op. cit., p. 292.

⁹ O doprinosu neutralnih država smanjivanju međunarodnih tenzija za vreme Hladnog rata i njihovoj posredničkoj ulozi u sukobima posle Hladnog rata videti u: Christine Agius and Karen Devine, “‘Neutrality: A Really Dead Concept?’ A Reprise”, op. cit., p. 271.

neutralnosti.¹⁰ Ako dođe do rata u kome je jedna strana agresor, a druga se brani, onda se odluka o neutralnosti, tj. odbijanje da se makar verbalno podrži strana koja koristi legitimno pravo na samoodbranu, može smatrati moralno neispravnom, u smislu da se ne pravi razlika između agresora i žrtve i odbija osuditi agresija. Ako dođe do kolektivne akcije UN protiv agresora, odluka o neutralnosti, tj. odbijanje države koja je članica UN da u takvoj akciji učestvuje predstavljalo bi kršenje međunarodnog prava. Ovakva situacija ide na štetu neutralnosti u ratu, političke, trajne, garantovane, *de jure* i pasivne neutralnosti, ali i dalje ne čini neutralnost nemogućom, imajući u vidu da postoje i drugi oblici.

Prema vrsti države razlikujemo neutralnost velikih sila i malih država. Velike (ponekad i regionalne) sile su ključni igrači u međunarodnim odnosima. One su pre svega sposobne da samostalno odlučuju o politici koju će voditi, kao i da svojim odlukama značajnije utiču na ukupne međunarodne odnose. Od toga da li će jedna velika sila da se svrsta na ovu ili onu stranu u sukobu, ili pak ostane neutralna, može presudno da zavisi ishod sukoba. Ulazak neke druge velike sile u sukob da bi naterala veliku silu u pitanju da promeni orijentaciju je vrlo rizičan i sa neizvesnim ishodom. Male države, međutim, retko imaju mogućnost da samostalno donose odluke, a i ako ih donesu, u bilo kom trenutku postoji opasnost da ih jedna ili više velikih sila nateraju da promene odluku.¹¹ Slabost malih država u odnosu na velike sile, dakle, čini da njihova neutralnost zavisi pre svega od volje velikih sila da je podrže/tolerišu.¹² Ta podrška/tolerancija se često događa

¹⁰ Videti: *ibid.*, pp. 269–271.

¹¹ Zato među dihotomne podele nismo svrstali podelu koju prave neki autori, na nametnutu i dobrovoljnu neutralnost, jer smatramo da spoljnopolitička orijentacija malih država nikada nije u potpunosti dobrovoljna, već uvek u izvesnoj meri nametnuta potrebom prilagođavanja velikim silama. O ovoj podeli videti: Jessica L. Beyer and Stephanie C. Hofmann, “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, *op. cit.*, p. 286. Pojedini autori nametnutu neutralnost nazivaju neutralizacijom, kao npr: Christine Agius and Karen Devine, ““Neutrality: A Really Dead Concept?” A Reprise”, *op. cit.*, p. 268.

¹² Klasik američke nauke o međunarodnim odnosima, Hans Morgentau, o tome je svojevremeno napisao sledeće:

Održavanje neutralnosti, u stvari, samo u maloj meri zavisi od volje male države koja želi da ostane neutralna. Naravno, takva država može da otkloni motiv velikih sila da naruše njenu neutralnost, sprovodeći politiku uzdržavanja i nepristrasnosti u pogledu njihovih sukoba, te čineći svoju oružanu silu ozbiljnim činiocem vojnih kalkulacija velikih nacija. Ono što će, međutim, biti odlučujuće za održavanje neutralnosti, jeste da li velike sile imaju bilo kakav interes u narušavanju neutralnosti male države, te da li u datom slučaju interes za to narušavanje prevazilazi strah od rizika koji iz njega može da proizađe.

Navedeno prema: Hans J. Morgenthau, “International Affairs: The Resurrection of Neutrality in Europe”, *The American Political Science Review*, Vol. 33, No. 3, June 1939, p. 480.

u praksi. Najčešće upravo zbog toga što odluka male države da li će stupiti u neki savez ili biti neutralna mnogo manje utiče na ishod sukoba nego kada je reč o velikoj sili, ali i u jednom posebnom slučaju kada ima veliki uticaj – a to je slučaj „tampon” države, o kome ćemo uskoro govoriti. Mi se u ovom radu i bavimo neutralnošću malih država, upravo da bismo pokazali da je ona u praksi moguća i često optimalna spoljnopolitička orijentacija za maksimizaciju nacionalnog interesa.¹³ No, sve s obzirom na kontekst i uslove. Koliko je neutralnost u prošlosti bila korisna malim državama, toliko je umela da bude jednako pogubna kao i svrstavanje na pogrešnu stranu.

Sada možemo da pređemo na utvrđivanje karakteristika finlandizacije kao specifičnog oblika neutralnosti male države, te uslova pod kojima ona može da funkcioniše. Iako je reč o modelu izvedenom iz hladnoratovskog iskustva Finske, dakle nakon 1945. godine, postoje i primeri finlandizacije (ili makar bliski njoj) pre 1945. – naročito uoči i u toku Drugog svetskog rata.¹⁴ Izraz finlandizacija prvi je sredinom šezdesetih godina upotrebio Rihard Levental (Richard Löwenthal), nakon čega ga sve učestalije koriste nemački demohrišćani (posebno Jozef Štraus, Franc Josef Strauss) da bi kritikovali Istočnu politiku Vilija Branta (Willy Brandt).¹⁵ Izraz su koristili kao pežorativan naziv za povlađivanje Finske Sovjetskom Savezu, izražavajući bojazan da bi i Zapadna Nemačka, pa i cela Evropa, mogla da krene istim putem. I uopšte, na Zapadu su prvobitno pod finlandizacijom podrazumevali manje oblik neutralnosti, a više ono što su videli kao sovjetsku dominaciju.¹⁶ Prvi su se protiv ovakve upotrebe termina pobunili sami Finci, smatrajući da Zapad ne razume specifičnost njihovog odnosa sa

¹³ Za pripadnike realističke škole mišljenja o međunarodnim odnosima karakteristično je da posmatraju neutralnost kao strategiju malih država koje se nalaze na granicama sfera uticaja polova i imaju najveće šanse da budu pregažene u slučaju rata (Jessica L. Beyer and Stephanie C. Hofmann, “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, op. cit., p. 288).

¹⁴ Primerima neutralnosti Danske i Švedske u odnosu na nacističku Nemačku, kao i još nekolicinom pomoćnih primera (a sve u odnosu na nacističku Nemačku i Sovjetski Savez) bavi se Hans Moricén, koji kao sinonim za finlandizaciju koristi izraz „adaptivna politika” (navedeno prema: Hakan Wiberg, “Review: Coping with a Greedy Neighbour”, *Journal of Peace Research*, Vol. 26, No. 3, August 1989, pp. 319–325).

¹⁵ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 57, No. 2, Spring 1981, p. 270; Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, in: Mircea Brie, Polgar Istvan and Florentina Chirodea (eds), *European Union: Identity, diversity and integration*, University of Oradea, Oradea, 2012, p. 194.

¹⁶ Max Jakobson, “Substance and Appearance: Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 5, 1980, p. 1035.

moćnim istočnim susedom, te su pojedini njihovi autori naučno ispravnijim pristupom analizi finske neutralnosti počeli da doprinose uobličavanju teorijskog koncepta finlandizacije kao posebnog oblika neutralnosti. Njima će se kasnije pridružiti i autori iz drugih zemalja, te će nastati niz naučnih definicija finlandizacije, od kojih navodimo samo neke.

Prema autoru koji je pisao pod pseudonimom Punasalo, finlandizacija znači da se:

država odlučuje da sledi neutralnost kao sused velike sile koja predstavlja drugačiji društveni poredak i koristi arogantne političke metode. To znači da su ovlašćenja države da odlučuje o svojoj spoljnoj politici ograničena, ali je njen unutrašnji autoritet skoro potpun.¹⁷

Za Majkla Emersona (Michael Emerson), finlandizacija je situacija u kojoj „mala država (...) prihvata uticaj autoritarnog i hegemonističkog suseda u tvrdj bezbednosti, pripadajući u isto vreme liberalno demokratskom i ekonomskom režimu Zapada”.¹⁸ Hans Moricen (Hans Mouritzen) navodi četiri definiciona elementa „adaptivnog prilagođavanja”: 1) pritisak okruženja na režim, koji ugrožava njegove osnovne vrednosti; 2) prilagođavanje režima pritisku, koje podrazumeva da ovaj ima određeni stepen autonomije; 3) ovo prilagođavanje podrazumeva tolerisanje narušavanja pomenutih vrednosti; i 4) tolerancija narušavanja vrednosti se nudi u zamenu za poštovanje makar jezgrenih među njima.¹⁹ Ginzbergs i Rubinstajn (George Ginsburgs, Alvin Z. Rubinstein) su usredsređujući se na finsko-sovjetski slučaj nabrojali sedam karakteristika finlandizacije, koje su po analogiji primenljive i na druge slučajeve: 1) prijemčivost u spoljnoj politici za sovjetske preferencije; 2) izbegavanje saveza sa onima koje Sovjeti smatraju neprijateljima; 3) neutralnost u ratu i miru; 4) neučlanjivanje u međunarodne grupacije koje Moskva smatra neprijateljskim; 5) samocenzura, tj. izbegavanje kritikovanja Sovjetskog Saveza u medijima; 6) kompenzacija Sovjetskom Savezu u ekonomskim i kulturnim odnosima za razvijenije veze sa Zapadom u tim oblastima; i 7) otvorenost za prodor sovjetskih ideja i medija.²⁰

Navedene definicije pružaju mogućnost za izdvajanje elemenata koji će nam poslužiti za našu definiciju, ali tek nakon što ih podvrgnemo kritici. One, a i druge

¹⁷ Navedeno prema: Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 270.

¹⁸ Navedeno prema: Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 196.

¹⁹ Ibid., p. 197.

²⁰ Navedeno prema: Paul Henry Nelson, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternization?*, Master’s Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, 1980, pp. 56–59.

na koje smo nailazili u toku istraživanja, pate od dva zajednička i međusobno povezana nedostatka. Prvo, pristrasne su u korist Zapada, odnosno liberalno-demokratskog poretka, te ne govore ništa o mogućnosti da se jedna država može naći u situaciji finlandizacije i prema jednoj liberalno-demokratskoj zapadnoj velikoj sili, kakve su danas SAD.²¹ Pristrasnost se nastavlja i posle raspada Sovjetskog Saveza, gde zapadni autori koji se bave finlandizacijom govore o njoj isključivo u smislu popuštanja evropskih država Rusiji, te navodnog pokušaja Rusije – koja se smatra neliberalnom i nedemokratskom, drugačijom od zapadnog političkog modela – da povрати uticaj nad bivšim sovjetskim republikama.²² Drugo, ove definicije (sem Moriceneve) smatramo nedovoljno širokim, jer kao jedan od elemenata imaju različitost društvenih/političkih poredaka između finlandizovane države i velike sile kojoj se ova prilagođava. Da li to znači da se ne može govoriti o finlandizaciji ako mala država i velika sila u pitanju imaju isti društveni i politički poredak? Po našem mišljenju može, te je Moricen bio na dobrom tragu kada je govorio o vrednostima koje jedan režim smatra jezgrenom. Pitanje društvenog/političkog poretka može da spada u te vrednosti, ali i mnogo šta osim njega, oko čega se mala država i velika sila ne slažu. Mi ćemo umesto vrednosti koristiti pojam nacionalnog interesa, jer se izraz „vrednosti” u srpskom jeziku (za razliku od engleskog izraza *values*) često preusko tumači, u značenju isključivo nematerijalnih (moralnih, kulturnih itd) vrednosti. Primer postpetohtobarske Srbije koji ćemo između ostalih obraditi pokazaće nam da je finlandizacija moguća i u odnosu na liberalno-demokratsku zapadnu silu kakve su SAD, pa i u slučaju kada je mala država u pitanju, u ovom slučaju Srbija, takođe liberalno-demokratska.

Koji bi onda bili naši definicioni elementi finlandizacije? Prvi element je da se radi o neutralnosti male države koja se nalazi u sferi uticaja jedne velike sile.²³ Po tome se finlandizacija razlikuje od „tampon” države, koja se nalazi na granici sfera uticaja dveju ili više velikih sila, te „sive zone”, koja se nalazi izvan sfera

²¹ Pomenuli smo Moricena koji se bavi slučajevima prilagođavanja politike malih država isključivo nacističkoj Nemačkoj i Sovjetskom Savezu, a mogućnost da se SAD nađu u ulozi „korisnika” takvog prilagođavanja ni ne razmatra.

²² Videti: Marcel H. Van Herpen, “Russia, Georgia, and the European Union – The Creeping Finlandization of Europe”, *The Cicero Foundation*, September 2008, www.cicerofoundation.org/lectures/Marcel_H_Van_Herpen_Russia_Georgia_and_the_European_Union.pdf; Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 193.

²³ Pri identifikaciji slučajeva neofinlandizacije, kako pojedini autori nazivaju finlandizaciju u posthladnoratovskom periodu, oni traže upravo odnose između država sa asimetrijom u moći, gde je mala država deo neposredne interesne sfere velike sile (Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 201).

uticaja velikih sila, ili je makar nejasno da li je u nekoj od njih. Kod „sive zone” je neizvesno kako bi druge velike sile reagovala u slučaju da jedna velika sila pokuša da ukine njenu neutralnost.²⁴ Savremeni primer za to je posthladnoratovska Sirija, kod koje u vreme izbijanja građanskog rata nije bilo jasno kako bi Rusija reagovala u slučaju da SAD vojno intervenišu u toj zemlji radi svrgavanja postojećeg režima. To postaje jasnije najpre 2013. godine, kada je Rusija sprečila američku intervenciju kao reakciju na navodnu upotrebu hemijskog oružja u Siriji, a zatim u potpunosti 2015. godine, kada ova velika sila otpočinje sopstvenu vojnu intervenciju. Time Sirija prestaje da bude „siva zona”, jer Rusija potvrđuje da je smatra delom svoje sfere uticaja. Kod „tampon” države je izvesno da rivalske granične sile ne bi tolerisale pokušaj jedne od njih da je svrsta na svoju stranu, pri čemu postoji velika mogućnost vojne intervencije i podele zemlje u pitanju. I tu postoji savremeni primer – Ukrajina, koja je uoči izbijanja krize 2013. bila *par excellence* neutralna „tampon” država, na granici ruske i američke sfere uticaja u Istočnoj Evropi. Podrškom prevratu u Kijevu i promeni orijentacije novih vlasti od neutralnosti ka izrazito prozapadnoj i antiruskoj poziciji, SAD su direktno isprovocirale vojnu intervenciju Rusije. Kao rezultat, Ukrajina više ne funkcioniše kao „tampon” država, već je njena pređašnja teritorija *de facto* podeljena između američke i ruske sfere uticaja, i to tako što se u potonjoj trenutno nalaze Krim i delovi Luganske i Donjecke oblasti, a u američkoj ostatak zemlje. Za razliku od ova dva modela, kod finlandizacije je izvesno da druge velike sile ne bi reagovala (jer im se, za razliku od slučaja „tampon” države, ne isplati da rizikuju rat) ukoliko ona u čijoj se sferi uticaja finlandizovana država nalazi ukine istoj neutralnost. Finlandizaciju upravo karakteriše to što velika sila u pitanju može da ukine neutralnost maloj državi kad god poželi, a kasnije ćemo videti koji su uslovi neophodni da ona to ipak ne učini, tj. pod kojim uslovima velika sila toleriše neutralnost male države u svojoj sferi uticaja.

Drugi definicioni element je suprotstavljenost nacionalnih interesa male države i velike sile u pitanju. Ta suprotstavljenost mora da bude suštinska, tj. u pitanju moraju biti oni elementi nacionalnog interesa kojih mala država ne sme da se odrekne ukoliko želi da sačuva identitet suverene države. To može, ali ne mora da bude pitanje društvenog/političkog poretka, iako smo videli da to pitanje dominira definicijama finlandizacije, s obzirom na primere koje njihovi autori uzimaju u obzir – težnju pojedinih država u sferi uticaja nacističke Nemačke i Sovjetskog Saveza da sačuvaju svoje liberalno-demokratske poretke. To mogu da budu i fundamentalna pitanja, poput teritorijalnog integriteta i regionalnog

²⁴ Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, op. cit., pp. 46–47.

uticaja, što ćemo videti na primeru Srbije. Pritom uopšte nije neophodno da velika sila bude ekspanzionistička, odnosno prema pojedinim definicijama „hegemonistička”, „autoritarna”, ona koja „koristi arogantne metode”. Posledica suprotstavljenosti nacionalnih interesa je želja finlandizovane države da „pobegne” iz sfere uticaja velike sile u pitanju, bilo svrstavanjem na neku drugu stranu, bilo ostvarivanjem potpune nezavisnosti, ukoliko bi tako nešto bilo moguće. Pošto je tako nešto dokle god je sfera uticaja velike sile u pitanju dovoljno čvrsta nemoguće, mala država je svesna da bi sam pokušaj da se to izvede bio neuspešan i kontraproduktivan u smislu da bi za posledicu imao gubljenje i ono malo državnog suvereniteta i preostalog nacionalnog interesa, te se odlučuje za neutralnost kao jedinu moguću opciju. Ova opcija je srednje rešenje između: napuštanja sfere uticaja velike sile, koje je nemoguće; potpunog svrstavanja uz nju, koje je štetno, jer bi značilo odricanje od kakve-takve nezavisnosti i elemenata nacionalnog interesa koji su suprotstavljeni interesima velike sile. Samo neutralnost, dakle, omogućava očuvanje makar onog najvažnijeg jezgra nacionalnog interesa, iako finlandizovana država velikoj sili plaća cenu za to odricanjem od nekih sporednijih elemenata istog.²⁵

Treći definicioni element upravo je delimično potčinjavanje, odnosno žrtvovanje dela suvereniteta male države velikoj sili. Ono se ogleda i u spoljnoj i unutrašnjoj politici. U spoljnoj je to obavezivanje velikoj sili na pomenutu neutralnost, koja se pojavljuje u više vidova. Sledeći datu dihotomnu klasifikaciju, možemo da kažemo da je neutralnost po modelu finlandizacije pre svega neutralnost u miru, odnosno u uslovima „hladnog rata” velike sile u pitanju sa nekom drugom velikom silom ili više njih. Primeri Danske i Švedske iz Drugog svetskog rata pokazuju da finlandizacija može da funkcioniše i u ratu. Finlandizacija podrazumeva i vojnu (neulazak u vojne saveze i druge međunarodne organizacije koje velika sila vidi kao uperene protiv nje) i političku neutralnost (izbegavanje izjašnjavanja o pitanjima o kojima se velike sile spore, a posebno o ratovima koje vode). Finlandizacija je *ad hoc* model neutralnosti, jer je uslovljena kontekstom nalaženja male države u sferi uticaja velike sile, te nema prepreka da bude napušten sa izmenom konteksta, tj. ukoliko se mala država na bilo koji način ipak oslobodi iz sfere uticaja velike sile. Finlandizacija

²⁵ Paul Henry Nelson, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternalization?*, op. cit., p. 37; Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 62, No. 2, Spring 1986, p. 277; Moricen postavlja pitanje kad i kako režim može da se dobrovoljno odrekne vrednosti koje su važni elementi njegovog identiteta. Navedeno prema: Hakan Wiberg, “Review: Coping with a Greedy Neighbour”, op. cit., p. 320.

je uvek garantovana od strane velike sile u čijoj se sferi uticaja mala država nalazi, jer samo jednostrana proklamacija u takvim okolnostima ne vredi. Finlandizacija može, ali ne mora da bude *de jure* – uvek je važnija tolerancija koju velika sila u praksi pokazuje prema maloj državi, nego ono što je stavljeno na papir, a što s obzirom na realni odnos snaga u svakom trenutku može da bude prekršeno. Napokon, finlandizacija itekako može da podrazumeva aktivnu neutralnost, što će nam primeri Finske i Srbije najbolje pokazati. Dodaćemo i da primeri finlandizacije posle 1945. godine potvrđuju tezu o moralnim i pravnim dilemama neutralnosti u savremeno doba, ali da njeno *ad hoc* i aktivno obeležje, kao i odsustvo direktnog rata među velikim silama, pomažu njihovom razrešavanju. U unutrašnjoj politici finlandizacija se ogleda u uticaju koji velika sila vrši na politički proces u maloj državi, sa ciljem da osigura da ova zadrži kurs neutralnosti. Element političkog procesa na koji nastoji da utiče je pre svega izbor podobnih političkih ličnosti i grupacija na rukovodeća mesta u državi, odnosno sprečavanje izbora nepodobnih. Vremenom finlandizovana država „nauči” kakva su očekivanja velike sile u ovoj oblasti, pa sama razvija mehanizme za izbor odgovarajućih kadrova, ali i u širem smislu primenjuje „samocenzuru” – izbegavanje kritike politike velike sile kojoj se prilagođava.

Nakon rečenog, naša definicija finlandizacije glasi ovako:

Finlandizacija je oblik neutralnosti male države u sferi uticaja jedne velike sile sa kojom ova ima suštinski suprotstavljen nacionalni interes, pri čemu mala država žrtvuje deo suvereniteta i nacionalnog interesa potčinjavajući svoju unutrašnju i spoljnu politiku velikoj sili, u zamenu za očuvanje jezgra nacionalnog interesa neophodnog za postojanje njenog identiteta kao suverene države.

Pošto smo rekli da finlandizacija znači da se neutralnost male države sve vreme nalazi u milosti i nemilosti velike sile u čijoj se sferi uticaja ova nalazi, ostaje da vidimo koji to uslovi pogoduju finlandizaciji, odnosno šta to treba da bude ispunjeno da bi velika sila tolerisala neutralnost u svojoj sferi uticaja. Prvi uslov je da je deo sfere uticaja velike sile u kome se mala država nalazi, za veliku silu od perifernog značaja.²⁶ Ukoliko je reč o vitalnom delu njene sfere uticaja, posebno onom koji ima strateški značaj u sukobu sa drugim velikim silama, gotovo je nemoguće da velika sila toleriše neutralnost maloj državi. Na delu svoje sfere uticaja od perifernog značaja velikoj sili je po pravilu jedino važno da se mala država ne svrsta na drugu stranu, dok neutralnost može da joj toleriše, pod uslovom da ima puno poverenje u nju – što je činilac koji ćemo posebno razmotriti na

²⁶ O ovoj „srećnoj okolnosti” videti u: Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 202.

finskom slučaju. Usled velikog značaja koji je za nacističku Nemačku imao Balkan, kao „meki trbuh” preko koga bi Velika Britanija mogla da ugrozi nemačku evropsku tvrđavu, ali i kao zaleđe predstojećeg napada na Sovjetski Savez, Hitler početkom 1941. godine nije više mogao da toleriše neutralnost Jugoslavije. Neutralnost Švedske je, pak, tolerisao do kraja, jer je ova imala sreću da se nađe na delu nemačke sfere uticaja od manjeg strateškog značaja.

Drugi uslov je da pored velike sile u čijoj se sferi uticaja mala država nalazi, u sistemu postoji najmanje još jedna rivalska velika sila. Ovo najpre zbog čiste logike – neutralnost gubi smisao ukoliko ne postoje makar dve strane između kojih će se moći biti nesvrstan. Zatim i usled činjenice da jedinu preostalu veliku silu niko ne bi mogao da spreči da ostvari hegemoniju, a hegemonija bi podrazumevala da u sistemu nema drugih nezavisnih aktera. Konačno, kad u sistemu postoje makar dve rivalske velike sile, uvek postoji mogućnost da će na ukidanje neutralnosti malih država od strane jedne od njih, i druga reagovati na isti način, što bi moglo da pogodi ne samo finlandizovane, već i „tampon” države, čiji su opstanak i stabilnost obično jako važni velikim silama, kao i „sive zone”, koje bi mogle da budu pretvorene u delove sfera uticaja velikih sila. Mada druga velika sila ne bi mogla da spreči ukidanje neutralnosti finlandizovane države, njena reakcija u širem okruženju mogla bi da stavi prvu u manje povoljan strateški položaj od prethodnog. Na ukidanje neutralnosti malih država od strane nacističke Nemačke, Velika Britanija i Sovjetski Savez reagovali su ukidanjem neutralnosti Irana, preko koga će u toku rata biti ostvarena najvažnija linija za snabdevanje Sovjeta od strane zapadnih saveznika.

Treći uslov je da mala država razvije sopstvene kapacitete za odbranu i po potrebi ih demonstrira, kako bi velikoj sili stavila u izgled što veće gubitke ukoliko ova bude pokušala da joj ukine neutralnost. Premda bi u totalnom ratu sa velikom silom mala država na kraju bila pregažena, to ne znači da je velika sila uvek spremna na totalni rat. Obično je upravo sa malom državom velika sila spremna isključivo na male gubitke, pa bi bilo dovoljno staviti joj u izgled makar malo veće, da bi ova ocenila da joj se agresija ne isplati.²⁷ To će posebno doći do izražaja ako je finlandizovana država u prošlosti već vodila rat protiv velike sile, pružila jak otpor i po mogućstvu joj nanela neprihvatljive gubitke. Zapravo, na primerima Finske i Srbije ćemo videti da je najbolja osnova za finlandizaciju upravo rat između male države i velike sile koji se završava pristankom velike

²⁷ Prema Maksu Jakobsonu, „(...) u sukobu između velike sile sa širokim i raznovrsnim interesima, i male nacije sa jednim jedinim ciljem opstanka, ravnoteža snaga ne može uvek da se izračuna prostom aritmetikom” (Max Jakobson, “Substance and Appearance: Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 5, 1980, p. 1037).

sile na delimični kompromis, jer se ova suočila sa prejakim otporom i nije spremna da podnese dalje gubitke, neophodne za potpunu pobedu. Dodaćemo i da odsustvo rata među velikim silama ne računamo u uslove, jer smo već rekli da je finlandizacija moguća i u ratnim uslovima. Izbijanje rata među velikim silama je samo otežava, ne i onemogućava. Pritom ne treba izgubiti iz vida činjenicu da već više od 60 godina velike sile nisu međusobno ratovala (čemu bitno doprinosi postojanje nuklearnog oružja), što onda dodatno pogoduje pojavi finlandizacije.

NEUTRALNOST FINSKE U HLADNOM RATU

Teorijski koncept finlandizacije o kome smo govorili izveden je iz konkretnog iskustva Finske u Hladnom ratu. Hladnoratovska neutralnost Finske ima predistoriju. Pojedini finski autori su u toku Hladnog rata (a i kasnije) reagovali na pomenuto pežorativno zapadno korišćenje termina „finlandizacija” za neutralnost koja je Finskoj nametnuta i zapravo predstavlja sovjetsku dominaciju, tvrdnjama da je neutralnost u značenju želje da se ostane izvan sukoba velikih sila tradicionalno prisutna u finskoj spoljnoj politici,²⁸ da ideja neutralnosti dominira finskim iskustvom težnje za očuvanjem nezavisnosti i bezbednosti u poslednjih 150 godina,²⁹ a oslanja se i na ranije iskustvo, u skladu sa natpisom Augustina Ehresvarda (Augustin Ehrensvärd) na kapiji tvrđave Sveaborg: „(d)olazeće generacije, stojite ovde čvrsto na svojoj zemlji i nikad se ne oslanjajte na tuđu pomoć”.³⁰ Neki to što i danas većina Finaca u anketama odbija članstvo u NATO-u, objašnjavaju dubokom ukorenjenošću ideje neutralnosti u finsku kolektivnu svest.³¹ Iako deo Ruskog carstva (1809–1918), Finska je imala široku autonomiju, koja je između ostalog podrazumevala odsustvo obaveze njenog stanovništva da se odaziva mobilizaciji ruske armije, te je još u to vreme *de facto* mogla da se drži izvan sukobljavanja velikih sila.³² Neutralan kurs u spoljnoj politici Finska će nastojati da zadrži i u međuratnom periodu, tj. nakon sticanja nezavisnosti (1917) i kratkog građanskog rata u kome su „beli” porazili „crvene” (1918). Mirovnim ugovorom sa Sovjetskom Rusijom u Tartuu 1920. godine uspostavljena je istočna granica nove, nezavisne države.

²⁸ Max Jakobson, “Finland’s Foreign Policy”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 38, No. 2, April 1962, p. 198.

²⁹ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 39, 1960, p. 601.

³⁰ Navedeno prema: Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, op. cit., p. 48.

³¹ Ibid., p. 43.

³² Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., pp. 271–273.

Kompromis oko granične linije pokazaće se samo kao privremen, te će biti osporavan sa obe strane. Sama Finska neće imati blagonaklon stav prema socijalističkom susedu – mnogi Finci će u međuratnom periodu gledati na Sovjetski Savez kao na „naslednog neprijatelja”, te sa pozicija kulturne i rasne superiornosti videti sebe kao „branu zapadnog hrišćanstva” protiv „azijatskog despotizma”, dok će ekstremniji krugovi zagovarati i teritorijalne pretenzije na istočnu Kareliju, naseljenu Karelcima, narodu sličnom Fincima, ali pravoslavne vere.³³ Ipak, Finska će se uzdržavati od otvorenog neprijateljstva i održavati *modus vivendi* sa Sovjetskim Savezom, time i svoju neutralnost po modelu „sive zone”, sve do 1939. godine i Pakta Ribentrop-Molotov, kojim je prepuštena sovjetskoj sferi uticaja. Nastojeći da učvrsti sferu uticaja koju mu je Nemačka priznala pomenutim paktom, a u želji da predupredi moguću nemačku zloupotrebu teritorija koje su u nju ulazile u eventualnoj budućoj agresiji protiv njega, Sovjetski Savez se obratio pribaltičkim državama (Estoniji, Letoniji i Litvaniji) i Finskoj sa određenim zahtevima. Od pribaltičkih država tražio je da sa njim sklope ugovore o uzajamnoj pomoći i dozvole otvaranje sovjetskih vojnih baza na svojim teritorijama, što su ove i prihvatile. Od Finske je tražio određene teritorijalne ustupke na Karelijskom zemljouzu, sa ciljem pomeranja granice dalje od tadašnjeg Lenjingrada, kao i bazu na poluostrvu Hanko. Posle dugih i napornih pregovora, u toku kojih je Sovjetski Savez pokazao spremnost i da popusti, Finska nije prihvatila zahtev za bazom i, nakon jednog graničnog oružanog incidenta, izbio je sovjetsko-finski Zimski rat.³⁴ U njemu su Finci pružili žilav otpor Sovjetima i naneli im višestruko veće ljudske gubitke od onih koje su sami imali, ali su u cilju izbegavanja dalje štete posle nekoliko meseci morali da popuste i prihvate mirovni sporazum koji je podrazumevao veće teritorijalne ustupke od onih koje su Sovjeti tražili pre rata. Finska je njime, pored Karelijskog zemljouza, izgubila i Petsamo, jedinu luku na Severnom ledenom okeanu.

Prilika za povratak izgubljenog stekla se već sa napadom Nemačke na Sovjetski Savez 1941. godine. U neformalnom savezništvu sa Nemačkom, Finci u periodu 1941–1944. godine ratuju protiv Sovjeta i, pored pređašnjih, zaposedaju još neke teritorije u Kareliji. Kontraofanziva Crvene armije 1944. ugrožava i Finsku, pa ova prihvata primirje, koje je osim povratka na granicu definisanu ugovorom iz 1940. godine podrazumevalo i da Finska zarati sa Nemačkom i protera njene trupe sa svoje teritorije (Laponski rat). Sovjeti su prihvatili činjenicu o neformalnom savezništvu Finske i Nemačke, time i odvojenom ratu koji je

³³ Ibid., p. 275.

³⁴ O dinamici pregovora i izbijanju rata videti u: D. W. Spring, “The Soviet Decision for War against Finland, 30 November 1939”, *Soviet Studies*, Vol. 38, No. 2, April 1986, pp. 207–226.

Finska vodila, te od nje nisu tražili безусловnu kapitulaciju, niti je okupirali.³⁵ Ipak, autoritativno nametanje uslova primirja potvrdilo je da je sovjetska okupacija moguća u svakom trenutku, odnosno da Finska ostaje u sferi uticaja Sovjetskog Saveza, u kojoj se našla još 1939. godine. Dok je u periodu neposredno posle rata Sovjetski Savez učvršćivao svoju u kontraofanzivi protiv Nemačke novostvorenu istočnoevropsku sferu uticaja tako što je u jednoj po jednoj zemlji pomagao uspostavljanje socijalističkih poredaka, mnogi su sa pravom sumnjali da će Finska moći da izbegne sličnu sudbinu. Tada na scenu stupa Juho Kusti Pasikivi (Juho Kusti Paasikivi), prethodno premijer, a u periodu 1946–1956. godine predsednik Finske, čovek koji je tečno govorio ruski i imao bogato iskustvo pregovaranja sa Sovjetima – nalazio se na čelu delegacija koje su ispregovarale i Sporazum iz Tartua 1920. i Moskovski sporazum kojim je 1940. godine okončan Zimski rat. Ovaj prekaljeni političar se u osetljivoj pregovaračkoj ulozi još jednom našao 1948. godine, kada je pozvan u Moskvu da potpiše Sporazum o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći. Sporazum ovog tipa Sovjeti su već prethodno bili potpisali sa nekoliko istočnoevropskih država, i on će u njihovom slučaju značiti (što će posebno brutalno iskusiti Čehoslovačka, u kojoj je neposredno pre poziva Pasikiviju u Moskvu izveden komunistički državni udar) instaliranje socijalističkih režima i svrstavanje na sovjetsku stranu u Hladnom ratu, koji je upravo počinjao. Ne i u slučaju Finske, jer je Pasikivi uspeo da ispregovara znatno povoljnije odredbe Sporazuma od onih koje mu je Staljin prvobitno bio ponudio.³⁶

Sovjetski Savez je Finskoj skoro eksplicitno priznao pravo da ostane neutralna, pa tako u samoj preambuli stoji: „(u)zimajući u obzir želju Finske da ostane izvan sukoba velikih sila”.³⁷ Sporazumom se Finska obavezala da se suprotstavi oružanom napadu koji bi Nemačka ili njeni saveznici preduzeli protiv nje ili protiv Sovjetskog Saveza, a preko njene teritorije. Sporazum predviđa i mogućnost da Sovjetski Savez pruži Finskoj pomoć u takvom slučaju, ali samo ukoliko dve strane o tome postignu dogovor. Predviđene su i konsultacije strana ugovornica o tome

³⁵ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 602–603. Finska je tako, uz Veliku Britaniju i Sovjetski Savez, bila jedina evropska učesnica Drugog svetskog rata koja ni u jednom trenutku rata nije bila u potpunosti okupirana, u isto vreme sačuvavši i svoj društveni poredak i političke institucije (ibid., p. 603).

³⁶ O tome kako je Pasikivi na pregovorima u Moskvi ublažio Staljinov predlog videti u: Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 62, No. 2, Spring 1986, p. 269.

³⁷ “The Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance between The Union of Soviet Socialist Republics and The Republic of Finland”, http://heninen.net/sopimus/1948_e.htm, 16/09/2016.

da li postoji navedena pretnja od oružanog napada. Finska je, dakle, Sporazumom preuzela izvesne obaveze u slučaju napada na Sovjetski Savez, ali samo ukoliko bi taj napad išao preko njene teritorije, koju je ova ionako imala odgovornost da brani. Nije bilo predviđeno da Finska pomogne odbrani Sovjetskog Saveza na bilo kom drugom području, dok pomoć Sovjetskog Saveza Finskoj može da usledi tek nakon konsultacija i odgovarajućeg dogovora. Do takvih konsultacija u praksi nikada nije došlo.³⁸ Lako se zaključuje da u ovim odredbama nema govora o sklapanju vojnog saveza i da one time ne protivreče finskoj neutralnosti. Štaviše, Sporazum propisuje i da strane ugovornice neće ulaziti u saveze koji bi bili upravljani protiv druge strane, kao i da će poštovati načela suvereniteta, integriteta i nemešanja u unutrašnje stvari druge strane. Sporazum je zaključen na deset godina, ali će kasnije više puta biti obnavljan, sve do kraja Hladnog rata.

Sporazumom od 1948. godine postavljen je temelj hladnoratovske neutralnosti Finske, koja je njime stekla karakter *de jure* i garantovane. U trenutku njegovog sklapanja bila su ispunjena sva tri uslova za finlandizaciju. Prvi uslov je bio da se Finska nalazi na delu sovjetske sfere uticaja od perifernog značaja. Za razliku od država Srednje Evrope, koje su za Sovjetski Savez imale ključni geostrateški značaj i u pređašnjem obračunu sa Hitlerom i u hladnoratovskom nadmetanju sa Zapadom, Finska je imala tu sreću da se nađe na relativno skrajnutom skandinavskom području. Ovde je bezbednosni interes Sovjetskog Saveza bio isključivo defanzivan – sprečiti mogućnost da potencijalni agresor sa Zapada iskoristi teritoriju Finske da bi ugrozio severozapadni deo sovjetske teritorije, a pre svega Lenjingrad.³⁹ Ovom defanzivnom logikom Sovjeti su se vodili 1939. godine kada su pred Finsku postavili blaže zahteve nego pred pribaltičke države, a ista logika očigledno je opstala i na početku Hladnog rata. Finski zvaničnici je 1939. godine nisu razumeli i za to su platili cenu, ali Pasikivi posle rata očigledno jeste. On je pošao od tačne pretpostavke da je Sovjetski Savez pre svega zainteresovan za svoju bezbednost iz pravca Finske – dokle god ona ne bude ugrožena, Sovjeti će tolerisati nezavisnost i demokratiju u Finskoj.⁴⁰ Druga polazna pretpostavka, koja će se pokazati tačnom, jeste da se strateški interesi zapadnih država ne protežu na Baltik, štaviše da one ne bi bile ni sposobne da ih tamo nametnu, što je eksplicitno priznato na Jaltskoj konferenciji.⁴¹ Drugim

³⁸ Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, op. cit., p. 45.

³⁹ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 17, No. 1, March 1964, p. 66; Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, op. cit., p. 265.

⁴⁰ Max Jakobson, “Finland’s Foreign Policy”, op. cit., p. 198.

⁴¹ *Ibid.*, p. 197.

rečima, Pasikivi je razumeo da se Finska nalazi u sovjetskoj sferi uticaja. Bio je svestan činjenice da bi Finska, ukoliko bi sebe učinila predstražom antisovjetske alijanse, u slučaju rata prva bila pregažena, a da pritom ne bi imala moć da utiče na odlučivanje o ratu i miru.⁴² Druge velike sile jednostavno su bile isuviše udaljene da bi pritekale Finskoj u pomoć.⁴³ Pasikivi je smatrao i da nije dovoljno dati jednostranu izjavu o neutralnosti, već steći poverenje Sovjeta da ih sa finske teritorije neće napasti nijedna neprijateljska sila, tako da oni ne samo tolerišu finsku poziciju, već shvate da je u njihovom interesu da to čine.⁴⁴ Ukoliko Finska uveri Sovjetski Savez da ovaj neće biti izložen neprijateljskim akcijama sa njene teritorije, on će prihvatiti finsku nezavisnost i slobodu odlučivanja u unutrašnjoj politici, kao i u onim delovima spoljne politike koji ne pogađaju strateške interese Sovjetskog Saveza.⁴⁵ Glavni posleratni zadatak finske spoljne politike tako će postati obezbeđenje poverenja Sovjetskog Saveza u finsku neutralnost, koje ovaj nije imao uoči Zimskog rata.⁴⁶

Drugi uslov bio je da pored Sovjetskog Saveza u sistemu postoji barem još jedna rivalska velika sila. Ovo je najmanje sporno – Hladni rat je bio *par excellence* nadmetanje dveju supersila oko svetske hegemonije, u čemu su one uravnoteživale jedna drugu, te je postojao prostor za male države da u ostvarivanju nacionalnog interesa koriste i strategiju neutralnosti kao legitimnu. Uz to, neutralnosti Finske pogodovala je specifična situacija u Skandinaviji. Norveška je takođe bila deo zapadne sfere uticaja (1949. stupa u NATO) kao i Švedska, koja će iz Drugog svetskog rata izaći kao neka vrsta „sive zone”.⁴⁷ Mogući sovjetski motiv za tolerisanje neutralnosti Finske bila je spekulacija da bi u slučaju uvlačenja Finske u sovjetski blok Švedska reagovala priključenjem zapadnom bloku.⁴⁸ Sovjetskom Savezu se očigledno više isplatilo da između sebe

⁴² Ibid., p. 198.

⁴³ Allan A. Kuusisto, “The Paasikivi Line in Finland’s Foreign Policy”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 12, No. 1, Part 1, March 1959, pp. 38–39.

⁴⁴ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., p. 69.

⁴⁵ Allan A. Kuusisto, “The Paasikivi Line in Finland’s Foreign Policy”, op. cit., p. 37. Ovim je Pasikivi pokazao da je sledbenik Starih Finaca, političke grupacije koja se uoči Prvog svetskog rata zalagala za sličnu politiku prema carskoj Rusiji (ibid., p. 38).

⁴⁶ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 603–604.

⁴⁷ Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, op. cit., pp. 46–47.

⁴⁸ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 66–67; George H. Quester, “Finlandization as a Problem or an Opportunity?”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, “The Nordic Region: Changing Perspectives in International Relations”, November 1990, p. 38.

i zapadnog bloka ima i neke neutralne države (u Srednjoj Evropi to će postati Austrija, a na Balkanu Jugoslavija, kao „tampon” države), nego da se posred čitavog evropskog kontinenta u pravcu sever-jug graniči sa njim.

Konačno, i treći uslov – postojanje i demonstracija sopstvenih kapaciteta za odbranu od sovjetske agresije – u slučaju Finske bio je u potpunosti zadovoljen, jer je ova u periodu 1918–1944. godine vodila tri rata protiv Sovjetskog Saveza, i u njima uspela da mu nanese značajne gubitke, a da ostane neokupirana i na kraju iznudi mirovna rešenja koja će predstavljati delimične kompromise. Sovjeti će zato u toku čitavog Hladnog rata imati na umu da, ukoliko u nekom trenutku budu poželeti da nasilno ukinu Finskoj neutralnost, to neće proći bez visoke ljudske i materijalne cene. Usled „vojničkog duha” koji su Finci pokazali u ratu sa Sovjetima,⁴⁹ Staljin je još u Teheranu 1943. godine razgovarajući o Finskoj sa Čerčilom i Ruzveltom, rekao da „nacija koja se tako žestoko borila za svoju nezavisnost zalužuje da joj se posveti pažnja”.⁵⁰ Uz to, posledica ratova bila je da su Finci ostali nepodeljena nacija, budući da su stanovnici oblasti koje su Sovjeti pripojili uspešno raseljeni, te ni sa finske strane nisu postojali teritorijalni revanšizam i razlozi za ratno huškanje.⁵¹

Iz dosadašnjeg razmatranja uspostavljanja finske neutralnosti u Hladnom ratu, vidimo da je nesporno prisutan prvi definicioni element finlandizacije – Finska je bila mala država koja se nalazila u sferi uticaja jedne velike sile, u ovom slučaju supersile kakva je bio tadašnji Sovjetski Savez. Bilo je jasno da SAD i njeni evropski saveznici ne bi ni hteli, niti mogli da spreče Sovjetski Savez da Finskoj ukine neutralnost ukoliko to poželi, jednako kao što nisu mogli da spreče nametanje socijalizma u drugim istočnoevropskim državama i kasnije gušenje pobuna u nekima od njih (Poljska, Mađarska, Čehoslovačka), kao i sovjetsku invaziju Avganistana. Drugi definicioni element – suprotstavljenost nacionalnih interesa Sovjetskog saveza i Finske, takođe je nesporno bio prisutan, i to u vidu suprotstavljenih društvenih i političkih poredaka. Finska elita je nedvosmisleno pokazala da za nju moguće uvođenje socijalizma predstavlja „crvenu liniju” koja se ne sme preći, te da je očuvanje kapitalizma u kombinaciji sa specifičnim skandinavskim modelom socijalne države, kao i liberalno-demokratskog političkog poretka (ustanovljenog ustavom koji se nije menjao od sticanja nezavisnosti) sama srž njenog nacionalnog interesa, oko koje nema kompromisa. Čuven je jedan citat Urha Kekonena (Urho Kaleva Kekkonen), Pasikivijevog

⁴⁹ Ibid., p. 37.

⁵⁰ Max Jakobson, “Substance and Appearance: Finland”, op. cit., p. 1039.

⁵¹ Ibid., p. 1038.

naslednika na mestu predsednika, koji je prilikom posete sovjetskog premijera Hruščova Helsinkiju 1960. godine izjavio: „(u)beđen sam da bi, čak i kada bi čitav ostatak Evrope prešao na komunizam, Finska sačuvala tradicionalnu demokratiju Severa ukoliko većina finskog naroda to bude želela, kao što ja verujem da bi”.⁵² Dakle, Finska je neutralna u spoljnoj politici, ali ne i u pogledu svog nacionalnog interesa, odnosno vrednosti na kojima počiva finski način života, otelotvorenih u njenom društvenom i političkom poretku. Treći definicioni element – delimično potčinjavanje spoljne i unutrašnje politike Sovjetskom Savezu, sa ciljem da se odricanjem od sporednih elemenata nacionalnog interesa sačuva njegova pomenuta srž – predstavlja suštinu finlandizacije, zaslužuje da mu se posveti više pažnje i zahteva detaljniju analizu spoljne i unutrašnje politike Finske nakon Sporazuma iz 1948. godine.

Rekli smo da je Pasikivi kao ključni zadatak svoje politike prema Sovjetskom Savezu odredio sticanje njegovog poverenja u finsku neutralnost: „(n)ša spoljna politika od sada pa nadalje nikada neće moći da bude suprotstavljena Sovjetskom Savezu, i naš istočni sused mora da bude ubeđen u našu rešenost da to dokažemo”.⁵³ Ovaj stav kasnije će biti nazvan Pasikivijevom doktrinom, a nakon dolaska na položaj njegovog naslednika Kekonena (1956–1981), koji ju je do kraja razvio i primenio, Pasikivi-Kekonenovom linijom. Ona je u toku čitavog Hladnog rata podrazumevala brojne odluke o izlaženju u susret sovjetskim interesima i u spoljnoj i u unutrašnjoj politici, često i onda kada Sovjetski Savez pred Finsku nije postavljao eksplicitne zahteve. Cilj je bio da se Sovjetskom Savezu konstantno pružaju ustupci taktičkog karaktera, koji bi doprineli strateškom cilju – sticanju sovjetskog prihvatanja i priznanja zapadnjačkog društvenog, ekonomskog i političkog sistema uz njegove granice.⁵⁴ Dva su bila ključna elementa finskog povlađivanja Sovjetskom Savezu u spoljnoj politici: izbegavanje ulaženja u bilo kakve saveze ili dogovore (dakle, ne nužno vojne) koje bi Moskva smatrala uperenim protiv sebe; izbegavanje izjašnjavanja o pitanjima oko kojih se Sovjetski Savez spori sa Zapadom. U unutrašnjoj politici ključni elementi su bili: vođenje računa o interesima Sovjetskog Saveza u odvijanju političkog procesa unutar Finske, a često i neposredan uticaj Moskve na isti, sa ciljem izbora na državne funkcije za Sovjete podobnih ljudi, odnosno sprečavanje izbora nepodobnih; samocenzura, odnosno izbegavanje kritike

⁵² Navedeno prema: Ralf Tomgren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., p. 609.

⁵³ Navedeno prema: Paul Henry Nelson, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternalization?*, op. cit., p. 48.

⁵⁴ Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, op. cit., p. 277.

Sovjetskog Saveza u medijima i kulturnom životu. Detaljnije ćemo razmotriti svaki od ovih elemenata.

Odmah nakon potpisivanja Sporazuma o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći, Finska je odbila učešće u Maršalovom planu, jer ga je Sovjetski Savez video kao američki instrument uperen protiv njega. Iz istog razloga se Sovjeti u prvo vreme nisu saglasili sa pristupanjem Finske Nordijskom savetu.⁵⁵ Takođe, iako je 1955. godine napokon postala članica UN u sklopu sovjetsko-američkog dogovora da ne blokiraju jedni drugima kandidate za članstvo, Finska će odbiti ponuđeno joj mesto nestalne članice Saveta bezbednosti, jer je procenila da bi se to kosilo sa njenim nemešanjem u hladnoratovska pitanja.⁵⁶ Jedno od ključnih hladnoratovskih spornih pitanja bilo je nemačko pitanje, pa se Finska u pogledu njega neće izjašnjavati, niti priznavati nijednu od dve Nemačke, dokle god one i supersile ovo pitanje ne budu rešile između sebe.⁵⁷ I inače će Finska u toku čitavog Hladnog rata izbegavati da se izjašnjava o pitanjima oko kojih su supersile imale suprotstavljene stavove.⁵⁸ Ovo znači da je njena neutralnost sve vreme osim vojne imala i karakter političke neutralnosti, a vidimo da je u vreme predsednikovanja Pasikivija (do 1956) bila i pasivna, tj. svodila se na izbegavanje svega što bi moglo da od Sovjetskog Saveza moglo da bude protumačeno kao odstupanje od neutralnosti. Situacija će postepeno početi da se menja nakon Staljinove smrti, a pred kraj Pasikivijevog mandata.⁵⁹ Očigledno je bilo da je cilj Pasikivijeve doktrine – sticanje poverenja Sovjeta – bio ispunjen, jer je Sovjetski Savez 1955. dozvolio Finskoj da se priključi Nordijskom savetu i vratio joj luku Porkala, u kojoj je pre toga prema Pariskom mirovnom ugovoru držao bazu. Ovo će iskoristiti Pasikivijev naslednik Kekonen i preokrenuti pasivnu neutralnost u aktivnu.

Finska će za vreme Kekonenovog predsednikovanja uzeti aktivno učešće u radu UN na planu rešavanja međunarodnih sukoba u koje supersile nisu bile neposredno uključene, te će između ostalog poslati svoje vojne snage u mirovnu misiju na Suecki kanal.⁶⁰ Kekonen će u toku 25 godina koliko se nalazio na mestu predsednika Finske pokrenuti niz međunarodnih inicijativa. Uz mirovne misije UN (pored Sueca, najveća je bila na Kipru), najvažnija je svakako bila Konferencija o

⁵⁵ Ibid., pp. 271–272.

⁵⁶ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 71–72.

⁵⁷ Navedeno prema: Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 605–606.

⁵⁸ Max Jakobson, “Finland’s Foreign Policy”, op. cit., p. 199.

⁵⁹ Allan A. Kuusisto, “The Paasikivi Line in Finland’s Foreign Policy”, op. cit., p. 46.

⁶⁰ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., p. 606.

bezbednosti i saradnji u Evropi, koja se održala sedamdesetih godina upravo u Helsinkiju, i na kojoj će 1975. godine biti usvojen Helsinški završni akt, verovatno najznačajniji rezultat tadašnjeg „detanta” među supersilama.⁶¹ Kekonenova ideja o stvaranju skandinavske nenuklearne zone neće imati sličan uspeh, jer nije bilo moguće da Sovjetski Savez pristane da u sastav te zone uđe i deo njegove teritorije – poluostrvo Kola.⁶² Sovjeti su povremeno bili podozrivi prema finskoj aktivnoj neutralnosti i sužavali prostor za nju, kao na primer kada su 1973. godine osujetili izbor Finca Maksa Jakobsona (Max Jakobson) za generalnog sekretara UN.⁶³ Finska je uz to sve vreme morala da bude na oprezu prilikom izjašnjavanja o međunarodnim sporovima u koje su supersile bile neposredno uključene, kako Sovjeti ne bi posumnjali u njenu političku neutralnost. To se pokazalo naročito teškim prilikom sovjetske invazije Čehoslovačke 1968. i Avganistana 1979. godine, kada je Finska pozvala na povlačenje stranih trupa iz tih dveju zemalja, ali nije direktno optužila Sovjetski Savez.⁶⁴

Jedno od najnezgodnijih pitanja finske neutralnosti koje je uspešno razrešeno za vreme Kekonena, a koje se ticalo članstva u međunarodnim organizacijama, bilo je pitanje članstva Finske u tadašnjem Evropskom udruženju za slobodnu trgovinu (*European Free Trade Association* – EFTA). Iako je ova organizacija bila isključivo ekonomskog karaktera, Sovjetski Savez ju je posmatrao kao korak ka učlanjenju u Evropsku ekonomsku zajednicu, u kojoj je već video i politički instrument Zapada protiv njega. Zato nije dozvoljavao Finskoj da postane član EFTA, što je ovoj stvorilo veliki problem, jer je slobodna trgovina sa zapadnim državama članicama te asocijacije bila od ogromnog interesa za nju. Sledeći taj interes, Finska je mimo volje Sovjetskog Saveza 1959. ipak pokrenula proces pridruživanja EFTA, što je prouzrokovalo krizu u odnosima sa Moskvom. Mudra Kekonenova diplomatija odnela je pobjedu – Sovjeti su se na kraju saglasili da se Finska pridruži EFTA, ali pod uslovom da Sovjetskom Savezu pruži iste ekonomske privilegije koje će pružiti članicama asocijacije. Ostalo je da se razreši problem koji je usled toga nastao sa zapadnim zemljama – kako da primer u zonu slobodne trgovine državu koja ima paralelni aranžman sa drugim ekonomskim blokom? Spor je naposljetku razrešen 1961. godine na zadovoljstvo svih,

⁶¹ O ovoj i drugim Kekonenovim inicijativama videti: Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., pp. 283–285.

⁶² Harto Hakovirta, “The Soviet Union and the Varieties of Neutrality in Western Europe”, *World Politics*, Vol. 35, No. 4, July 1983, p. 576.

⁶³ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 284.

⁶⁴ *Ibid.*, p. 285.

kompromisnim rešenjem po kome je Finska postala pridružena članica EFTA (punopravna će postati tek 1986).⁶⁵

U početku je Sovjetski Savez nastojao da osigura finsku neutralnost direktnim pritiskom na njenu spoljnu politiku, da bi počev od 1956. godine to sve više činio manipulisanjem unutrašnjim političkim procesom u Finskoj, orijentišući se na podršku konkretnim političkim ličnostima u čiji „prijateljski” stav je bio siguran.⁶⁶ Deo objašnjenja za ovo svakako leži u činjenici da se Pasikivi snažno odupirao činjenju ustupaka Sovjetima u unutrašnjoj sferi, ali je na drugoj strani spoljnopolitičkim ustupcima uspeo da stekne sovjetsko poverenje, koje će njegov naslednik Kekonen iskoristiti da upravo dopuštanjem mešanja Moskve u unutrašnja pitanja Finske i oslanjanjem na njenu podršku učvrsti sopstvenu vlast.⁶⁷ Ovo najbolje ilustruje poruka koju je Kekonen 1960. uputio grupi finških parlamentaraca iz svih partija: „(k)o je za Kekonena, taj je za prijateljstvo sa Sovjetskim Savezom, a ko je protiv Kekonena, taj je protiv prijateljstva sa Sovjetskim Savezom”.⁶⁸ U prisvajanju svojevrsnog monopola na sposobnost održanja dobrih odnosa sa Sovjetskim Savezom, time i na očuvanje neutralnosti Finske i srži njenog nacionalnog interesa, leži tajna Kekonenove dugovečnosti na mestu finskog predsednika. Kako se odvijao ovaj uticaj Sovjetskog Saveza na unutrašnjepolitičku dinamiku u Finskoj i kako su njeni predsednici odgovarali na njega, pokazaćemo na nekoliko primera.

Osnovni cilj mešanja Sovjetskog Saveza u unutrašnja pitanja Finske bio je da obezbedi stabilnost u finskoj politici neutralnosti tako što će favorizovati izbor „podobnih” (Sovjetskom Savezu naklonjenih), a onemogućavati izbor „nepodobnih” ličnosti na najviše državne funkcije. Prvi na listi nepodobnih bio je Vaino Taner (Vaino Tanner), lider Socijaldemokratske partije, usled „antisovjetske” biografije.⁶⁹ Pored Tanerove ličnosti, verovatni razlozi zašto su za Moskvu socijaldemokrati bili „loši momci” leže u činjenici da su bili konkurencija komunistima – koji su povremeno bili deo finskih vlada, ali bez odlučujućeg uticaja na unutrašnju politiku – kao i u nastojanju njihovih unutrašnjepolitičkih protivnika (pre svega Kekonenove Agrarne partije i njenih

⁶⁵ O sporu oko članstva u EFTA i njegovom razrešenju videti u: Ralf Torngrén, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 607–609; Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 72–74.

⁶⁶ Ibid., p. 74.

⁶⁷ Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, op. cit., pp. 271–272.

⁶⁸ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 271.

⁶⁹ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., p. 75.

saveznika) da ih diskredituju dokazivanjem da su oni protiv neutralnosti.⁷⁰ Već u toku drugog Pasikivijevog mandata doći će do nekoliko kriza finskih vlada usled nastojanja Pasikivija da u njih uključuje socijaldemokrate, a komuniste drži napolju.⁷¹ Kao produžetak ovog talasa, u drugoj godini Kekonenovog predsednikovanja, dakle 1958. godine izbiće prva velika kriza u sovjetsko-finskim odnosima izazvana unutrašnjepolitičkim razlozima, poznatija kao „Noćni mraz”. Njoj je prethodio neuspeh Tanera lično da 1957. formira vladu usled direktnog sovjetskog pritiska, nakon čega će to učiniti njegov stranački kolega Fagerholm (Karl-August Fagerholm). No, činjenica da je Taner u isto vreme preuzeo mesto predsednika Socijaldemokratske partije bila je povod da Sovjeti u Fagerholmu vide samo produženu Tanerovu ruku i odbiju saradnju sa novom vladom.⁷² Prve reakcije Moskve bile su u vidu povlačenja ambasadora na konsultacije i primene niza ekonomskih sankcija protiv Finske.⁷³ Kriza je razrešena tako što su se predstavnici Agrarne partije povukli iz Fagerholmove vlade i oborili je, da bi zatim formirali manjinsku vladu na čelu sa Suskelainenom. Finsko-sovjetski odnosi su normalizovani posetom Kekonena Hruščovu neposredno posle toga.⁷⁴

Time što je lično potkopao Fagerholmovu vladu, a zatim direktnim susretom sa Hruščovim razrešio krizu „Noćni mraz”, Kekonen se nametnuo kao vrhovni arbitar u pogledu toga ko sme u finsku vladu, a ko ne. Ovo će još jednom doći do izražaja u drugoj velikoj krizi finsko-sovjetskih odnosa, „Notnoj krizi” iz 1961. godine, koja je izbila u trenucima žestokog zaoštavanja odnosa između Sovjetskog Saveza i Zapada po pitanju Berlina. Počela je tako što su Sovjeti od Finske zatražili vojne konsultacije predviđene Sporazumom iz 1948. godine povodom narastajuće opasnosti od Zapadnih Nemaca i NATO-a. Da su održane, ove konsultacije mogle su da odvedu u „pomoć” Sovjeta da se Finska odbrani, odnosno okupaciju Finske i ukidanje njene neutralnosti. No, sve se pokazalo kao sovjetski blef usmeren na uticaj na unutrašnjepolitičku dinamiku u Finskoj, gde su se bližili predsednički izbori.⁷⁵ Protivkandidat Kekonenu na tim izborima bio je socijaldemokrata Olavi Honka (Olavi Uno Viktor Honka), za koga se smatralo da ima velike šanse za pobjedu. Kekonen se u vreme kada je nota sa sovjetskim

⁷⁰ Ibid., p. 77.

⁷¹ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 281.

⁷² Ibid., p. 281.

⁷³ Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, op. cit., p. 272.

⁷⁴ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 75–76.

⁷⁵ Ibid., p. 77.

zahtevom za konsultacijama stigla nalazio u poseti SAD, da bi po povratku u Helsinki reagovao na notu bez imalo panike, poručujući javnosti da ona nije uperena protiv finske neutralnosti, već da njome Sovjetski Savez zapravo izražava podršku istoj.⁷⁶ Zatim je pokušao da razreši krizu raspuštanjem parlamenta i raspisivanjem novih izbora, a kada se to pokazalo nedovoljnim, tajno je otputovao u Novosibirsk gde se sastao sa Hruščovim.⁷⁷ Rezultat susreta bilo je odlaganje konsultacija „na neodređeno” i zajednički kominike u kome je, između ostalog, izražena sovjetska podrška neutralnosti Finske i Kekonenu lično kao njenom garantu. Honki nije preostalo ništa drugo nego da iz patriotskih razloga, da ne bi ugrozio finsku neutralnost, povuče kandidaturu i tako omogući Kekonenu da ubedljivo dobije izbore, čime je i ispunjen stvarni cilj sovjetske note.⁷⁸ Pokazalo se da nisu bili u pravu oni na Zapadu koji su u vreme krize otpisali finsku neutralnost smatrajući da je kucnuo čas da se ispravi ova „anomalija” u sovjetskom susedstvu – ispostavilo se da je ona posledicama sovjetske note samo učvršćena.⁷⁹

Socijaldemokratska partija će nakon „Notne krize” da se postepeno „detanerizuje”, shvativši da ne može efektivno da učestvuje u vlasti ukoliko nema naklonost Sovjeta.⁸⁰ Prijateljski odnos prema Sovjetskom Savezu postepeno je postao stvar rutine, što je došlo do izražaja i u autocenzuri u finskim medijima u vidu izbegavanja kritike sovjetske politike, naročito nakon invazije Čehoslovačke 1968. godine. Za finsku neutralnost je najvažnije da je funkcionisala i bila prihvaćena i od Sovjeta i na Zapadu, sa kojim je Finska razvila odnose više nego ikada ranije, o čemu svedoče brojne posete Kekonena zapadnim zemljama.⁸¹ Kekonenovu politiku nastaviće predsednik Mauno Koivisto (Mauno Henrik Koivisto, 1982–1994), a izgubiće smisao tek sa završetkom Hladnog rata i raspadom Sovjetskog Saveza kada su nestala sva tri definiciona elementa finlandizacije. Ipak, na ove događaje Finska će oprezno reagovati, u prvo vreme nastojeći da sačuva dobre odnose sa Rusijom, ne tražeći da joj se vrate teritorije koje je izgubila u Zimskom ratu i ostajući vojno neutralna, tj. izvan NATO. U najnovijem periodu dodatno je naglašena aktivna komponenta finske neutralnosti, koja će između ostalog doći do izražaja u posredničkoj ulozi koju je Koivistov naslednik Marti Ahtisari (Martti Oiva Kalevi Ahtisaari, 1994–2000) imao u zaustavljanju sukoba NATO-a i Jugoslavije 1999. godine, kao i u kasnijem

⁷⁶ Ibid., p. 78.

⁷⁷ Ibid., pp. 78–79.

⁷⁸ Ibid., pp. 79–80.

⁷⁹ Max Jakobson, “Finland’s Foreign Policy”, op. cit., pp. 196, 201.

⁸⁰ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 282.

⁸¹ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 604–605.

rešavanju kosovskog pitanja. Današnja Finska je i dalje vojno, ali ne i politički neutralna, što vidimo i u njenom bezrezervnom svrstavanju uz Zapad u njegovom sukobu sa Rusijom povodom ukrajinske krize.

DRUGI PRIMERI FINLANDIZACIJE

Jugoslavija (1935–1941)

Kraljevina Jugoslavija je od osnivanja pa zaključno sa 1934. godinom i ubistvom kralja Aleksandra I Karađorđevića u spoljnoj politici bila svrstana na stranu sila pobednica Prvog svetskog rata – Velike Britanije i Francuske. Sama je sa Rumunijom i Čehoslovačkom bila članica vojnog saveza Male Antante usmerenog na obuzdavanje revizionizma susedne Mađarske. Nakon kraljeve smrti, suočena sa izmenjenim međunarodnim okolnostima u vidu naglog jačanja Nemačke na čelu sa Hitlerom koje će je u potpunosti uključiti u njenu sferu uticaja, jugoslovenska vlada se postepeno distancira u odnosu na zapadne sile i počinje da vodi *de facto* politiku neutralnosti u odnosu na njih i Nemačku. U godinama koje su dolazile uticaj Nemačke na Jugoslaviju, pre svega ekonomski, postao je dominantan. Nepodudarnost društveno-političkih poredaka dveju zemalja i nastojanje Beograda da sačuva tradicionalno dobre odnose sa Velikom Britanijom i Francuskom, učiniće da se Jugoslavija od 1935. godine pa u narednih nekoliko godina uklopi u naš model finlandizacije. Oličenje novog spoljnopolitičkog kursa i u neku ruku jugoslovenska preteča Pasikivija i Kekonena, bio je predsednik vlade Milan Stojadinović.

Stojadinović je svoju spoljnu politiku nazvao „politikom zdravog razuma”.⁸² On je shvatio izmenjene okolnosti u Evropi nakon dolaska Hitlera na vlast, koje su prepustile male zemlje „na milost i nemilost gladnim silama”, usled čega je došlo vreme za male narode da se spasava kako ko može. Stojadinović je bio svestan da se Jugoslavija u potpunosti našla u nemačkoj sferi uticaja:

Između nas i naših zapadnih saveznika podigao se snažan blok sila Osovine koji je išao od Severnog mora, pa sve do duboko u Sredozemno. Mi smo ostali s ove strane te barijere, bez neposrednog dodira sa saveznicima.⁸³

Neutralnost je u novim okolnostima postala jedino rešenje za odbranu nacionalnog interesa, a takva politika je zahtevala unapređenje odnosa sa silama Osovine radi sticanja njihovog poverenja da se Jugoslavija u kritičnim trenucima

⁸² Navedeno prema: Duško Lopandić, *Vreme sjaja, vreme tame: diplomate u vrtlogu istorije*, Arhipelag, Beograd, 2015, str. 259.

⁸³ Navedeno prema: *ibid.*, str. 258.

neće svrstati na drugu stranu. Stojadinović je tokom premijerskog mandata veoma uspešno delovao u tom pravcu. Počeo je od unapređenja odnosa sa Italijom, koja je do tada bila najveći geopolitički protivnik Jugoslavije, da bi nakon toga primenio isti pristup i prema Nemačkoj. Do 1939. godine Jugoslavija će dozvoliti da potpadne pod ogroman uticaj Nemačke, pre svega u ekonomiji (u jednom trenutku 40 posto njene spoljne trgovine biće sa Nemačkom).⁸⁴ Jugoslavija neće reagovati na komadanje Čehoslovačke 1938. godine, čime će se Mala Antanta (koja je ionako bila usmerena protiv Mađarske, a ne protiv Nemačke) raspasti. Stojadinović je savršeno iskoristio sva tri preduslova za finlandizaciju: nalaženje Jugoslavije na periferiji nemačke sfere uticaja, jer Balkan za Nemačku u prvo vreme nije imao onoliki značaj kao Srednja Evropa; postojanje rivalskih velikih sila u Evropi; vojnu snagu zemlje, uz oslonac na tradiciju srpske vojske iz Prvog svetskog rata, u čiji su borbeni duh Nemci i Austrijanci imali prilike i sami da se uvere. Nemci su tolerisali neutralnost Jugoslavije. Sam Hitler je tvrdio da su „nemački interesi na Balkanu jedino ekonomske prirode, a nikako političke”.⁸⁵

Da li bi Jugoslavija uspela da sačuva svoju mirnodopsku neutralnost i u toku čitavog Drugog svetskog rata da je kojim slučajem Stojadinović ostao na položaju, možemo samo da nagađamo. Jedino znamo da su njegovi naslednici to pokušali i nisu uspeali. Stojadinovića je februara 1939. godine na mestu predsednika vlade zamenio Dragiša Cvetković, ali će od tada pa do napuštanja neutralnosti zemlje u martu 1941. godine glavnu reč u spoljnoj politici voditi ministar spoljnih poslova Aleksandar Cincar-Marković i kraljevski namesnik, knez Pavle Karađorđević lično. Ugrožavanju neutralnosti zemlje svakako je doprinelo dodatno pogoršanje geopolitičkih okolnosti nakon izbijanja Drugog svetskog rata. Drugi uslov za finlandizaciju – postojanje rivalskih velikih sila – u toku 1940. godine je dovedeno u pitanje, jer je Francuska bila poražena, Velika Britanija izolovana, a SAD i Sovjetski Savez neutralni. Prvi uslov – nalaženje na delu sfere uticaja velike sile od perifernog značaja – takođe je postao sporan, jer je zahvaljujući problemima s kojima se Italija suočila u ratu sa Grčkom i sopstvenim pripremama za napad na Sovjetski Savez, Nemačka povećala zainteresovanost za Balkan.⁸⁶ No, pitanje je da li bi ove promene okolnosti same srušile jugoslovensku neutralnost, da nije bilo i očiglednog gubitka poverenja Nemačke u nju nakon smene njima bliskog Stojadinovića i preuzimanja glavnih poluga spoljne politike zemlje od strane kneza

⁸⁴ Ibid., str. 290.

⁸⁵ Ibid., str. 290.

⁸⁶ Dragoljub Živojinović, “Yugoslavia”, in: Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, p. 231.

Pavla kao čoveka izrazito probritanskog opredeljenja.⁸⁷ Nemcima je postalo sumnjivo jugoslovensko „sedenje na dve stolice”, posebno nakon što su se u okupiranoj Francuskoj dokopali vojnih arhiva koje svedoče o tajnim kontaktima Jugoslavije i Francuske tokom rata, a zatim i kad se ispostavilo da Jugoslavija ne dozvoljava tranzit oružja za italijansku vojsku u Grčkoj, dok u isto vreme tajno olakšava snabdevanje grčke armije.⁸⁸

Nakon što je sa Italijom i Japanom u septembru 1940. godine zaključila Trojni pakt, Nemačka će početi da vrši pritisak na Jugoslaviju da se pridruži ovom vojnom savezu i napusti politiku neutralnosti. „Vaša prosta neutralnost više nije garancija”, govorio je Hitler Cincar-Markoviću.⁸⁹ Pokušaji jugoslovenskih vlasti da se pregovorima izbere za svođenje nemačkih zahteva na potpisivanje pakta o nenapadanju samo su odložili neminovno. Jugoslavija je naposljetku bila prinuđena da 25. marta 1941. potpiše pristupanje Trojnom paktu i time prekine neutralnost.⁹⁰ Samo dva dana kasnije došlo je do vojnog puča u Beogradu i munjevit reakcije Nemačke i njenih saveznika u vidu agresije na Jugoslaviju i njenog komadanja. Umesto Stojadinovićeve želje da Jugoslavija izbegne i rat i pakt (naslov njegove autobiografije glasi *Ni rat, ni pakt*), ona je najpre sklopila prvo, pa onda dobila drugo. To, međutim, nije bio kraj istorije jugoslovenske neutralnosti. U novim geopolitičkim okolnostima posle rata ona će postepeno vaskrsnuti u vidu nesvrstanosti, specifične politike aktivne neutralnosti, ali ovoga puta ne po modelu finlandizacije, već „tampon” države.

Danska i Švedska uoči i za vreme Drugog svetskog rata

Dolazak Hitlera na vlast, jačanje Nemačke i njene agresivne ambicije uticali su i na položaj malih država na severu Evrope. Do kraja tridesetih godina, Danska, Švedska i Norveška našle su se u nemačkoj sferi uticaja, čime su stekle prvi

⁸⁷ Jedan od ključnih razloga Stojadinovićeve smene bilo je neslaganje kneza Pavla sa isuviše velikim ustupcima koje je Stojadinović pravio Nemačkoj i Italiji, samo da bi Pavle nastavio sa još većim ustupcima. Videti: *ibid.*, pp. 218–219.

⁸⁸ Duško Lopandić, *Vreme sjaja, vreme tame: diplomate u vrtlogu istorije*, op. cit., str. 279–280.

⁸⁹ Navedeno prema: *ibid.*, str. 293.

⁹⁰ Rukovodstvo Jugoslavije koje je potpisalo pakt, doduše, smatralo je da time nastavlja politiku neutralnosti. Dragoljub Živojinović, “Yugoslavia”, op. cit., p. 236. Ovaj stav bismo možda i mogli da prihvatimo kada je vojna neutralnost u pitanju, ako uzmemo u obzir relativno blage uslove pristupanja Jugoslavije ovom paktu, koji nisu uključivali obavezu da ona uđe u rat na strani sila Osovine. Ipak, potpisivanjem ovakvog pakta Jugoslavija se odrekla političke neutralnosti, uklopivši se u Hitlerov „Novi poredak” (*ibid.*, pp. 234–235). Samim tim se više nije uklapala u naš model finlandizacije.

element finlandizacije. Drugi element – suprotstavljenost nacionalnih interesa – ogledao se u inkompatibilnosti društvenih poredaka. Sve tri države imale su stabilne političke sisteme parlamentarne demokratije (sa nekim od najstarijih parlamenata u svetu) i htele su da ih sačuvaju od talasa nacizma, fašizma i drugih oblika autoritarne vladavine, koji se sa jačanjem Nemačke i njenih saveznika širio Evropom. Danska je imala i problem teritorijalnog integriteta, jer Nemačka nije priznavala granicu uspostavljenu 1920. godine.⁹¹ Dok su Danska i Švedska na početku Drugog svetskog rata uspele da sačuvaju neutralnost, sudbina Norveške bila je drugačija jer nije ispunjavala prvi uslov za finlandizaciju. Njen geopolitički položaj na krajnjem zapadu skandinavskog poluostrva bio je isuviše osetljiv budući da je tamo Nemcima pretila opasnost od iskrcavanja britanske vojske. Zato nisu mogli da joj tolerišu neutralnost, te su uspostavili potpunu okupacionu vlast. Dansku i Švedsku spaslo je to što su se našle u pozadini nemačke sfere uticaja, te nisu bile direktno izložene mogućnosti da rivalska sila koristi njihovu teritoriju za vojnu akciju protiv Nemačke. Ipak, postojale su i bitne razlike između ove dve države. Položaj Švedske bio je nešto bolji, jer je bila direktno „zaštićena” nemačkom okupacijom Norveške i nije se neposredno graničila sa Nemačkom. Snaga njene vojske koja je podupirala njenu tradicionalnu neutralnost ispunjavala je treći uslov za finlandizaciju. Iz ovih razloga Švedska će neutralnost sačuvati do kraja rata, a Danska samo do 1943. godine.

Finlandizacija Danske funkcionisaće u atipičnim uslovima neposredne okupacije od strane nemačkih trupa, usled čega će i treći element – potčinjavanje spoljne i unutrašnje politike nemačkom uticaju – biti jače izražen nego kod Švedske, konstantno na ivici ukidanja neutralnosti po norveškom modelu. Ipak, Danska će od 1940. do 1943. godine biti neutralna.⁹² Nemačka u ovom periodu neće od nje tražiti korekciju državne granice, i eksplicitno će priznati danski suverenitet, teritorijalni integritet i neutralnost.⁹³ Danski kralj, parlament i vlada ostaće na svom mestu, Danska će imati sopstvenu policiju, a nemačka okupacija biće što manje vidljiva i isključivo u funkciji kasnije okupacije geostrateški značajnije Norveške. Danska nacistička partija držana je van vlasti. Danska nije

⁹¹ Hans Kirchhoff, “Denmark September 1939–April 1940”, in: *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, op. cit, p. 32.

⁹² Zanimljivo je da je dansko rukovodstvo i pre okupacije stajalo na stanovištu da je neutralnost moguće održati čak i ako dođe do okupacije, nazivajući takav koncept neo-neutralnošću (ibid., p. 34). To znači da zasluge za uspeh Danske da se u trogodišnjem periodu izbori za očuvanje neutralnosti delom možemo pripisati i sposobnosti njene elite da predvidi razvoj situacije i njenoj spremnosti da u kritičnim trenucima na odgovarajući način reaguje.

⁹³ Ibid., p. 50.

bila u obavezi da šalje vojnike da ratuju za Nemačku, nije donela zakone protiv Jevreja, niti dozvolila nemačkim vojnim sudovima jurisdikciju nad svojim građanima. Nije ušla u carinski savez sa Nemačkom i zadržala je pravo da trguje i sa rivalskim silama. No, kao što je to prisutno i kod svih drugih slučajeva finlandizacije, Danska je morala da plati određenu cenu da bi joj Nemačka tolerisala sve ovo, ustupcima i u spoljnoj i u unutrašnjoj politici. Nakon napada Nemačke na Sovjetski Savez, potpisala je Anti-Kominternu pakt i delimično demobilisala vojsku. Zabranila je komunističku partiju i progonila komuniste, a preusmerila je deo trgovine prema Nemačkoj. U medijima je uvela cenzuru antinemačkih sadržaja.⁹⁴ Sve ovo pokazaće se nedovoljnim za dugoročno poverenje Nemaca u dansku neutralnost, te će oni nakon kontinuiranih zahteva za novim ustupcima u avgustu 1943. godine raspustiti danski parlament i vladu i uvesti neposrednu vojnu upravu. Time je okončana kratka finlandizacija, odnosno neutralnost Danske.

Švedska, koja se već uveliko nalazila u nemačkoj sferi uticaja, na početku Drugog svetskog rata proglašiće neutralnost, mada je to nije sprečilo da se u Zimskom ratu svrsta na stranu Finske i pruži joj materijalnu i vojnu pomoć. Nakon nemačke okupacije Norveške, biće neposredno ugrožena i švedska trgovina sa suprotnom zaraćenom stranom, kao i neutralnost Švedske, koju će ova ipak uspeti da sačuva činjenjem ustupaka Nemačkoj. Ona će izaći u susret nemačkom zahtevu da ne mobiliše vojsku u trenucima kada Norveška biva okupirana, a 1941. će dozvoliti prelaz preko svoje teritorije nemačkim trupama koje će iz Norveške krenuti u invaziju Sovjetskog Saveza. Uspostaviće bliske ekonomske odnose sa Nemačkom, sa naglaskom na izvoz gvozdene rude za potrebe nemačke vojske. I u Švedskoj će biti cenzurisani antinemački stavovi u medijima.⁹⁵ I dok je neutralnost Danske okončana sa pogoršanjem ukupnog položaja Nemačke u ratu 1943. godine, Švedska će zahvaljujući povoljnijem geografskom položaju od te godine uspeti da se oslobodi većeg dela ovih ustupaka, a posebno značajan poduhvat biće spasavanje gotovo celokupne populacije danskih Jevreja. Do konačnog poraza Nemačke 1945. godine Švedska će se postepeno izvući iz njene sfere uticaja, čime će okončati svoju

⁹⁴ O elementima danske neutralnosti pod okupacijom i ceni koja je za nju plaćena videti: *ibid.*, pp. 50–51.

⁹⁵ Detaljnije o neutralnosti Švedske za vreme Drugog svetskog rata videti: Paul A. Levine, “Swedish Neutrality during the Second World War: Tactical Success or Moral Compromise?”, in: *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, op. cit., pp. 304–330; M. Gunnar Hagglof, “A Test of Neutrality: Sweden in the Second World War”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 36, No. 2, April 1960, pp. 153–167.

finlandizaciju, ali ne i neutralnost (makar vojnu), koju u kontinuitetu baštini od ranog devetnaestog veka i nastaviće je i za vreme Hladnog rata i posle njega.

Savremeni Azerbejdžan i Uzbekistan

Nakon raspada Sovjetskog Saveza, Rusija se povukla iz istočnoevropske sfere uticaja. Države sa tog prostora ubrzo su se svrstale uz Zapad, te su se zaključno sa 2003. godinom sve bivše članice Varšavskog pakta, pa i tri bivše sovjetske republike (Estonija, Letonija i Litvanija), priključile NATO-u. Rusija je, međutim, zadržala status velike sile i sferu uticaja na većem delu postsovjetskog prostora. Nekoliko bivših sovjetskih republika – Belorusija, Jermenija, Kazahstan, Kirgistan i Tadžikistan – trenutno se nalaze u vojnom savezu sa njom (ODKB). Ukrajina, koja je do početka 2014. godine bila neutralna „tampon” država, sada je politički svrstana uz Zapad, ali joj je Rusija osporila teritorijalni integritet, što otežava njeno vojno svrstavanje (ulazak u NATO). Slično se može reći i za Gruziju posle 2008. godine (s tim što njeno političko svrstavanje na Zapad datira od 2003), dok bi se Moldavija mogla smatrati neutralnom državom po modelu „sive zone” sa osporenim teritorijalnim integritetom. Ako i Turkmenistan posmatramo kao „sivu zonu”, ostaju nam još Azerbejdžan i (od napuštanja ODKB 2012) Uzbekistan, o kojima možemo da govorimo kao o finlandizovanim državama. Osnov za to leži u činjenici da se ove dve zemlje u potpunosti nalaze u ruskoj sferi uticaja, da imaju sukob interesa sa Rusijom, ali su primorane na ustupke istoj u unutrašnjoj i spoljnoj politici, među kojima je na prvom mestu naravno držanje neutralnog kursa (ukoliko već ne žele da budu članovi ODKB). Postoje ozbiljni razlozi zbog kojih bi obe zemlje htele da „pobegnu” iz ruske sfere uticaja i svrstaju se ako ne uz Zapad, onda sa Turskom kao sebi civilizacijski bliskom regionalnom silom (Uzbekistan čak možda sa Kinom). Oni se mogu podeliti na razloge: političke prirode – želja obeju zemalja da sačuvaju suverenost u odnosu na postsovjetske integrativne procese koje predvodi Rusija, a koje Baku i Taškent vide kao sredstvo uspostavljanja ruske regionalne hegemonije; ekonomske, odnosno energetske prirode – nastojanje obeju zemalja da maksimalno profitiraju od izvoza energenata, što bi mogli jedino ukoliko bi vodili energetske politike nezavisno od Rusije.⁹⁶ Azerbejdžan je zajedno sa antiruski orijentisanom Ukrajinom i Gruzijom i ambivalentnom Moldavijom član regionalne organizacije GUAM, za koju se smatra da je usmerena protiv ruskog uticaja na postsovjetskom prostoru (jedno vreme je i Uzbekistan pripadao ovoj

⁹⁶ Shamkhal Abilov and Ismail Isayev, “Azerbaijan-Russia Relations: Azerbaijan’s Pursuit of Successful Balanced Foreign Policy”, *OAKA*, Vol. 9, No. 19, 2015, pp. 135–136.

organizaciji i tada joj je akronim glasilo GUUAM). Azerbejdžan uz to sa Rusijom ima sukob interesa vezan za teritorijalni integritet, jer je deo njegove teritorije (Nagorno Karabah) okupiran od strane ruskog saveznika Jermenije.⁹⁷

Povoljan geografski položaj Azerbejdžana i Uzbekistana uticao je na Rusiju da toleriše njihovu neutralnost (čak se složila da Uzbekistan napusti ODKB), jer se ne nalaze na „liniji fronta” sa Zapadom, niti se pak graniče s Kinom, a Uzbekistan uz to nije neposredni ruski sused. I jedna i druga država su respektabilne vojne sile u regionalnim okvirima, pri čemu naročito Azerbejdžan u poslednje vreme insistira na jačanju vojnih kapaciteta (pripremajući se za mogući novi obračun sa Jermenijom oko Nagorno Karabaha), što znači da je i taj uslov za finlandizaciju ispunjen. Pored držanja neutralnog kursa, delimično potčinjavanje azerbejdžanske politike Rusiji izraženo je kroz blisku vojnu saradnju (npr. upotreba radarske stanice Gabala od strane Rusije), forsiranje bliskih veza u kulturi i obrazovanju (naročito dominaciji ruskog jezika u azerbejdžanskom obrazovnom sistemu) i kroz česte pritiske Rusije u sferi energetike. Osim napuštanja GUAM i privremenog članstva u ODKB, najbolji primeri potčinjavanja Uzbekistana Rusiji su otkazivanje gostoprimstva američkoj vojnoj bazi u Karši-Kanabadu (2005) i stavljanje mreže gasovoda pod kontrolu Rusije (2003).

Postpetooktobarska Srbija

Današnja Srbija finlandizovana je nakon političkih promena koje su se odigrale 5. oktobra 2000. godine. Pre njih, ona se nije mogla smatrati neutralnom državom, iz dva razloga: jer je u toku poslednje decenije bila posredni ili neposredni učesnik ratova na prostoru bivše SFR Jugoslavije, uključujući tu i direktan rat sa NATO 1999. godine; jer ni u vojnom, ni u političkom smislu nije bila nesvrstana – u toku NATO agresije 1999. založila se za ulazak u vojni savez sa Rusijom i Belorusijom, dok su njene tadašnje vlasti u većem delu poslednje decenije prošlog veka otvoreno zalagale protiv vizije svetskog poretka na čijem ostvarivanju su radile SAD i druge zapadne zemlje, odnosno pružale moralnu podršku onim akterima koji su se toj viziji suprotstavljali. Petog oktobra 2000. godine na vlast dolazi šarolika koalicija, koja (uprkos tome što su dobar deo nje

⁹⁷ Postoje mišljenja da je upravo održavanje sukoba oko Nagorno-Karabaha „zamrznutim” ključno sredstvo kojim Rusija sprečava Azerbejdžan da „prebегne” ka NATO-u ili drugim antiruskim savezništvima (Anar Valiyev, “Azerbaijan-Russia Relations After the Five-Day War: Friendship, Enmity, or Pragmatism?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 10, No. 3, 2011, pp. 135–137, 143).

činile otvoreno prozapadne snage) postepeno usvaja neutralnost kao opredeljenje u spoljnoj politici, koje Srbija zadržava do danas.

Neutralnost postpetooktobarske Srbije pojavljuje se u više oblika. Ona je vojna jer se Srbija do danas nije priključila nijednom vojnom savezu i čak je 2007. usvojila skupštinsku rezoluciju u kojoj se kaže da ona neće postati član nijednog stalnog vojnog saveza.⁹⁸ Neutralnost Srbije je i politička, što se na prvom mestu ogleda u nesvrstavanju u tekućem sukobu Zapada predvođenog SAD-om, s jedne, i Rusije, s druge strane. Budući usredsređena upravo na ovaj sukob, naša neutralnost je *ad hoc* prirode. Politička neutralnost u ovom trenutku ima *de facto*, a vojna (zahvaljujući pomenutoj skupštinskoj deklaraciji) i *de jure* karakter. Takođe, ona se može smatrati garantovanom, jer su joj podršku u brojnim prilikama izrazili i NATO i Rusija,⁹⁹ pri čemu se na Srbiju se odnose i političke deklaracije OEBS-a, u kojima piše da svaka država članica ove organizacije ima pravo na neutralnost.¹⁰⁰ Neutralnost Srbije u početku je bila pasivna, da bi do danas

⁹⁸ Puna formulacija tačke 6 rezolucije glasi ovako:

Zbog ukupne uloge NATO pakta, od protivpravnog bombardovanja Srbije 1999. godine bez odluke Saveta bezbednosti do Aneksa 11 odbačenog Ahtisarijevog plana, u kome se određuje da je NATO 'konačan organ' vlasti u 'nezavisnom Kosovu', Narodna skupština Republike Srbije donosi odluku o proglašavanju vojne neutralnosti Republike Srbije u odnosu na postojeće vojne saveze do eventualnog raspisivanja referenduma na kojem bi se donela konačna odluka o tom pitanju.

Navedeno prema: „Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije”, 26. decembar 2007, Narodna skupština Republike Srbije.

⁹⁹ Jedan od novijih primera eksplicitno izraženog poštovanja vojne neutralnosti Srbije od strane NATO-a je intervju generalnog sekretara Jensa Stoltenberga (Jens Stoltenberg) za RTS novembra 2015:

Srbija je suverena zemlja, i vi ćete o tome sami odlučiti – želite li ili ne želite da budete deo različitih bezbednosnih sporazuma. Srbija je odlučila da bude neutralna i ja to stoprocentno poštujem (...) NATO nikada nije prisiljavao nijednu zemlju da uđe u savez sa nama. Da vas podsetim, NATO ima odlične odnose sa nekoliko država koje su vojno neutralne – Švedska, Finska – one su neutralne decenijama.

Navedeno prema: „Stoltenberg: Poštujem neutralnost Srbije“, RTS, 20. novembar 2015, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2112093/stoltenberg-postujem-neutralnost-srbije.html, 07/09/2016.

¹⁰⁰ Najnovija je deklaracija iz Astane od 2010. godine, u kojoj se kaže: „(p)otvrđujemo pravo svake države učesnice da slobodno izabere ili promeni svoj bezbednosni aranžman, uključujući ugovore o savezu (...) Svaka država ima pravo i na neutralnost” (“Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community”, Article 3, OSCE, 1 December 2010, www.osce.org/mc/74985, 07/09/2016).

poprimila aktivnu crtu, učešćem Vojske Srbije u brojnim mirovnim misijama i zauzimanjem položaja predsedavajućeg u međunarodnim organizacijama (UN 2012–2013. i OEBS 2015).

Da vidimo sada da li se Srbija može uklopiti i u tri definiciona elementa finlandizacije koje smo naveli. Prvi element – mala država u sferi uticaja jedne velike sile – najmanje je sporan. Zaključno sa NATO agresijom 1999. i okončanjem vladavine Slobodana Miloševića 2000. godine, dovršen je proces povlačenja Rusije iz balkanskog dela bivše istočnoevropske sfere uticaja i pretvaranja ovog područja u isključivi deo sfere uticaja SAD. Rusija i da je htela, nije mogla da spreči pomenutu agresiju, kao što ni danas ne bi mogla efektivno da reaguje ukoliko bi SAD rešile da vojnom intervencijom reše neko od preostalih otvorenih političkih pitanja na Balkanu. Srbija danas sebi ne bi mogla da priušti luksuz izjašnjavanja u prilog saveza sa Rusijom ili stavljanja na njenu stranu, jer bi NATO munjevito reagovao (ne isključujući oružanu intervenciju), pre nego što se realizuje svrstavanje države iz američke sfere uticaja na stranu suparničke velike sile.

Drugi element – suštinska suprotstavljenost nacionalnog interesa male države i velike sile u čijoj se sferi uticaja ova nalazi – takođe je očigledan. On se najpre tiče pitanja teritorijalnog integriteta, jer se Srbija nalazi u sporu sa SAD i drugim zapadnim državama oko priznanja nezavisnosti Kosova i Metohije, jednostrano proglašene 2008. godine. Drugi element se tiče i Republike Srpske, koja je otelotvorenje vekovnog nastojanja prekodrinskih Srba da imaju svoju državu (makar i kao sastavni deo neke druge države), a koju SAD od Dejtonskog sporazuma do danas aktivno nastoje da marginalizuju i čak ukinu, tj. unitarizuju Bosnu i Hercegovinu. Suprotstavljenost nacionalnih interesa ima i moralni aspekt – dok Srbija insistira na slobodoljubivoj istorijskoj tradiciji i učešću na „pravoj strani” u skoro svim modernim ratovima, Zapad to konstantno nastoji da negira lažnim optužbama na račun Srbije da je odgovorna za ratove devedesetih i da su Srbi počinili najvećeg broja ratnih zločina u njima, uključujući i genocid. Cena svrstavanja uz Zapad, bilo u vojnom, bilo u političkom smislu, za Srbiju bi značilo odricanje od suštinskih elemenata nacionalnog interesa, pri čemu bi izgubila i podršku Rusije kao stalnog člana UN sa pravom veta.

Treći element – delimično potčinjavanje Srbije uticaju SAD u spoljnoj i unutrašnjoj politici – podrazumeva: ulazak u aranžmane sa Zapadom koji bi garantovali da Srbija neće „prebeći” na drugu stranu, ili pak ponovo tražiti ostvarenje nacionalnog interesa direktnim sukobljavanjem sa Zapadom; izbor na državne funkcije za SAD i njihove evropske saveznike „podobnih” i sprečavanje izbora „nepodobnih”, te samocenzura u vidu izbegavanja kritike SAD-a u javnoj sferi. Najvažniji spoljnopolitički zaokret postpetooktobarskih vlasti usmeren na

sticanje poverenja Zapada u neutralnost Srbije je izbor „evropskog puta” kao opredeljenja bez alternative, odnosno zahtev za članstvom u Evropskoj uniji kao vrhovnim spoljnopolitičkim ciljem. Svi ustupci Zapadu po sporednim pitanjima od nacionalnog interesa biće pravdani „evropskim putem”. Kada je reč o Kosovu i Metohiji, to je Briselski sporazum, kojim je Srbija prihvatila da je i Sever Kosova, do tada faktički izuzet iz jurisdikcije Prištine, sastavni deo odmetnute pokrajine.¹⁰¹ Zvaničnici Srbije su se više puta izvinili susednim državama i narodima za zločine koji su pripadnici srpskog naroda počinili prema njima.¹⁰² Postpetooktobarska Srbija je iz korena izmenila stav prema NATO-u u odnosu na raniji period. NATO je od neprijatelja postao vrlo blizak partner Srbije, i to u više koraka: od pristupanja programu Partnerstvo za mir (2006), preko sklapanja različitih sporazuma o saradnji s ovim savezom, do Individualnom akcionog plana partnerstva (IPAP) kao najvišem obliku saradnje jedne države sa NATO izuzev članstva (2015). Politička neutralnost Srbije u smislu nepodržavanja nijedne od strana u tekućem rusko-američkom sukobu, posebno je došla do izražaja u ukrajinskoj krizi. Najbolji primer za to (pored odbijanja uvođenja sankcija Rusiji) je odsustvo sa glasanja u Generalnoj skupštini UN kada se odlučivalo o rezoluciji koja proglašava nevažećom rusku aneksiju Krima.¹⁰³ Srbija sa Rusijom ima i ugovor o slobodnoj trgovini, čije će se pitanje opstanka postaviti u slučaju ulaska u EU, analogno problemu koji je Finska imala pri ulasku u EFTA.

Što se tiče unutrašnje politike, otvoreno mešanje SAD i EU u politički proces u Srbiji počelo je i pre 5. oktobra, pretnjama i obećanjima građanima Srbije šta ih očekuje ukoliko se na izborima odluče za Miloševića, odnosno za opoziciju. Ta matrica će se nastaviti i na svim izborima u postpetooktobarskoj Srbiji. Zapad će zaključno sa 2008. godine obećavati nagrade srpskim biračima ako glasaju za,

¹⁰¹ Umesto dotadašnje faktičke nezavisnosti Severa od kosovskog institucionalnog okvira, Sporazum je predvideo njegovo integrisanje u isti posredstvom Zajednice srpskih opština, u čiji sastav bi ušle severne, ali i druge kosovske opštine sa srpskom većinom. Videti: „Tekst predloga Briselskog sporazuma”, *RTS*, 19. april 2013, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1309048/tekst-predloga-briselskog-sporazuma.html, 07/09/2016.

¹⁰² Poslednji je to učinio predsednik Tomislav Nikolić 2013. godine za zločin u Srebrenici. U intervjuu za bosansku televiziju on je rekao: „Ja klečim i tražim pomilovanje za Srbiju zbog zločina koji je izvršen u Srebrenici. Izvinjavam se za zločine koje je u ime naše države i našeg naroda počinio bilo koji pojedinac iz našeg naroda” („Nikolić se izvinio zbog Srebrenice”, *RTS*, 25. april 2013, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1312408/nikolic-se-izvinio-zbog-srebrenice.html, 07/09/2016).

¹⁰³ Videti: “Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine”, <https://papersmart.unmeetings.org/en/ga/68th-session/plenary-meetings/documents/voting-record/resolution-68262/>, 07/09/2016.

prema njemu, kooperativne „proevropske, demokratske” snage, a pretiti kaznama ukoliko poverenje pruže antizapadnim snagama „bivšeg režima”. Većina birača, kojima su još uvek u svežem sećanju ostale sankcije i bombardovanje, bi ga poslušala. Pa ipak, na parlamentarnim izborima 2003. i 2007. godine pojedinačno najviše glasova odneće upravo antizapadna Srpska radikalna stranka, a 2008. godine će, iako druga po snazi, imati priliku da formira vladu sa partijama slične orijentacije (jer je Demokratska stranka Srbije u međuvremenu „prebegla” u antizapadni blok). Zapad bi u takvim situacijama obećanja i pretnje od birača okretao ka drugim političkim partijama, kako one slučajno ne bi ušle sa radikalima u koaliciju. Posebnom pritisku bile su izložene kolebljive partije, poput Demokratske stranke Srbije, koja se postepeno kretala od kooperativnog ka antizapadnom stavu, i Socijalističke partije Srbije, kod koje je bio prisutan obrnut trend. Političke krize koje su pratile formiranje vlade nakon svakog od pomenuta tri izborna ciklusa, mogu se uporediti sa finskim krizama poput „Noćnog mraza” i „Notne krize”. Na kraju su radikali Tomislav Nikolić i Aleksandar Vučić (u procesu sličnom „detanerizaciji” finskih socijaldemokrata) napravili zaokret ka proevropskoj politici i formirali novu partiju – Srpsku naprednu stranku – čiji će dolazak na vlast Zapad 2012. godine pozdraviti. U javnom životu postpetooktobarske Srbije konstantno je prisutna samocenzura, koja se (što je upadljivo drugačije u odnosu na devedesete godine prošlog veka) ogleda u nepristupačnosti *mainstream* medija za antizapadne ličnosti i stavove.

U slučaju Srbije posle 2000. godine prisutna su sva tri uslova za finlandizaciju. Srbija se nalazi u sporednom delu sfere uticaja SAD, budući da je njihov antiruski „prodor na istok” uveliko otišao hiljadama kilometara dalje, te da ona nema geopolitički značaj kakav trenutno ima npr. Ukrajina, da bi Zapad insistirao da se svrsta uz njega protiv Rusije. Drugi uslov – da u sistemu postoji još neka rivalska velika sila – takođe je zadovoljen, jer postoje dve – Rusija i Kina, od kojih se Rusija trenutno aktivno suprostavlja američkoj hegemonističkoj politici. Napokon, Srbija je još tokom poslednje decenije minulog veka zadovoljila i treći uslov – „pokazivanje zuba” velikoj sili. Zadirujuć otpor koji je 1999. godine pružila NATO agresiji može se uporediti sa otporom koji su Finci pružili Sovjetima u Zimskom ratu. Zapad zna da bi nasilno ukidanje neutralnosti Srbije i osporavanje preostalog jezgra njenog nacionalnog interesa naišlo na isti takav otpor, te da takva operacija ne bi bila nimalo jeftina. Stoga je sklon da toleriše neutralnost Srbije, iako je u postpetooktobarskom periodu ona pomalo zanemarila razvoj odbrambenih sposobnosti.

ZAKLJUČAK

Naša analiza pokazala je da je neutralnost malih država u odnosu na političke sukobe velikih sila itekako moguća, čak i kada se one u potpunosti nađu unutar sfere uticaja neke od tih sila. Uspeh Finske da sačuva neutralnost u toku čitavog Hladnog rata, kao i Švedske u toku Drugog svetskog rata, a Srbije, Azerbejdžana i Uzbekistana u savremeno doba, posledica je sticanja uslova za finlandizaciju o kojima smo govorili, od kojih su neki prestali da budu prisutni uoči neuspeha finlandizacije Danske i Jugoslavije u Drugom svetskom ratu. Ipak, svi ovi slučajevi govore i o tome da do uspeha ili neuspeha finlandizacije ne dolazi mehanički, u zavisnosti da li uslovi za nju postoje ili ne postoje, već da je neophodno i da mala država vodi aktivnu spoljnu politiku da bi postojeće uslove maksimalno iskoristila. Osnovno usmerenje takve politike treba da bude sticanje poverenja kod velike sile u pitanju da će mala država u njenoj sferi uticaja zaista ostati neutralna, odnosno da neće pokušati da „prebегne” na drugu stranu u sukobu. Pritom je važno naglasiti da neutralnost nikad nije sama sebi cilj (kod nekih od naših slučajeva ona čak nije ni bila primarno opredeljenje), već sredstvo za ostvarivanje nacionalnog interesa. I to se kod finlandizacije radi o odbrani samog jezgra nacionalnog interesa, jer specifičnost ovog modela nameće neophodnost da se neki njegovi sporedniji elementi žrtvuju zahtevima velike sile u čijoj se sferi uticaja mala država nalazi.

Navedene napomene treba imati u vidu pri proceni koliko finlandizacija kao model neutralnosti može da bude uspešno sredstvo za ostvarivanje nacionalnih interesa malih država u vremenu pred nama. Na slučajevima Srbije, Azerbejdžana i Uzbekistana videli smo da ona to može da bude čak i nakon zaoštavanja odnosa Rusije i SAD do koga je došlo u poslednjih nekoliko godina. Aktuelni trendovi porasta moći Kine, jačanja pojedinih regionalnih sila i osamostaljivanja pojedinih moćnijih država od kontrole SAD, idu u pravcu erozije unipolarnog sistema i usložnjavanja međunarodne scene. Ovo s jedne strane u perspektivi olakšava finlandizaciju malih država, jer jača naš drugi uslov – postojanje i drugih velikih sila, pored SAD. S druge strane, međutim, povećanje broja velikih sila u sistemu povećava i mogućnost njihovih sukobljavanja i potrebu za podelom sfera uticaja na način koji mnogim malim državama neće pogodovati, ukoliko se budu našle u geopolitički značajnijim delovima tih sfera, jer ne odgovara prvom uslovu koji smo ustanovili. Takođe, prisutna je i tendencija ka demilitarizaciji malih država, a posebno ka jačanju mehanizama za sprečavanje istih da steknu nuklearno naoružanje, što uvećava asimetriju moći između njih i velikih sila. Ovo ide na štetu trećeg uslova. Imajući u vidu neizvesnost u pogledu daljeg razvoja ovih trendova, za finlandizovane države je najsigurnije da urade sve što je do njih, tako što će voditi najbolju moguću politiku usmerenu na sticanje poverenja velike

sile u čijoj se sferi uticaja nalaze, u čemu im izvlačenje pouka iz slučajeva koje smo obradili, a posebno hladnoratovskog iskustva Finske, može najviše pomoći.

BIBLIOGRAFIJA

- Abilov, Shamkhal and Isayev, Ismail, “Azerbaijan-Russia Relations: Azerbaijan’s Pursuit of Successful Balanced Foreign Policy”, *OAKA*, Vol. 9, No. 19, 2015, pp. 113–143.
- Agius, Christine and Karen, Devine, “‘Neutrality: A Really Dead Concept?’ A Reprise”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, pp. 265–284.
- “Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community”, OSCE, 1 December 2010, www.osce.org/mc/74985, 07/09/2016.
- Beyer, Jessica L. and Hofmann, Stephanie C., “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, pp. 285–311.
- Hagglof, M. Gunnar, “A Test of Neutrality: Sweden in the Second World War”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 36, No. 2, April 1960, pp. 153–167.
- Hakovirta, Harto, “The Soviet Union and the Varieties of Neutrality in Western Europe”, *World Politics*, Vol. 35, No. 4, July 1983, pp. 563–585.
- Holsti, Kalevi J, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 17, No. 1, March 1964, pp. 63–82.
- Jakobson, Max, “Finland’s Foreign Policy”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 38, No. 2, April 1962, pp. 196–202.
- Jakobson, Max, “Substance and Appearance: Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 5, 1980, pp. 1034–1044.
- Karsh, Efraim, “Adaptation and Conflict”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 62, No. 2, Spring 1986, pp. 265–278.
- Kirchhoff, Hans, “Denmark September 1939 – April 1940”, in: Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 31–52.
- Kuusisto, Allan A., “The Paasikivi Line in Finland’s Foreign Policy”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 12, No. 1, Part 1, March 1959, pp. 37–49.
- Levine, Paul A., “Swedish Neutrality during the Second World War: Tactical Success or Moral Compromise?”, in: Neville Wylie (ed.), *European Neutrals*

and Non-Belligerents during the Second World War, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 304–330.

Lopandić, Duško, *Vreme sjaja, vreme tame: diplomate u vrtlogu istorije*, Arhipelag, Beograd, 2015.

Morgenthau, Hans J., “International Affairs: The Resurrection of Neutrality in Europe”, *The American Political Science Review*, Vol. 33, No. 3, June 1939, pp. 473–486.

Nelson, Paul Henry, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternalization?*, Master’s Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, 1980.

Posen, Barry R., “The War for Kosovo: Serbia’s Political-Military Strategy”, *International Security*, Vol. 24, No. 4, Spring 2000, pp. 39–84.

Quester, George H., “Finlandization as a Problem or an Opportunity?”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, “The Nordic Region: Changing Perspectives in International Relations”, November 1990, pp. 33–45.

„Rezolucija Narodne skupštine Republike Srbije o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije”, 26. decembar 2007.

Rotaru, Vasile, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, in: Mircea Brie, Polgar Istvan and Florentina Chirodea (eds), *European Union: identity, diversity and integration*, University of Oradea, Oradea, 2012, pp. 193–202.

Singleton, Fred, “The Myth of ‘Finlandisation’”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, Vol. 57, No. 2, Spring 1981, pp. 270–285.

Spring, D.W., “The Soviet Decision for War against Finland, 30 November 1939”, *Soviet Studies*, Vol. 38, No. 2, April 1986, pp. 207–226.

„Tekst predloga Briselskog sporazuma”, *RTS*, 19. april 2013, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1309048/tekst-predloga-briselskog-sporazuma.html 07/09/2016.

“The Agreement of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance between The Union of Soviet Socialist Republics and The Republic of Finland”, http://heninen.net/sopimus/1948_e.htm, 16/09/2016.

Torngren, Ralf, “The Neutrality of Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 39, 1960, pp. 601–609.

Tornudd, Klaus, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, *SAIS Review of International Affairs*, Vol. 25, No. 2, Summer–Fall 2005, pp. 43–52.

Trapara, Vladimir, „Finlandizacija postpetooktobarske Srbije”, u: Srđan T. Korać (ur.), *Uticao vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*,

- Institut za međunarodnu politiku i privredu i Hans Zajdel fondacija, Beograd, 2016, str. 188–220.
- Valiyev, Anar, “Azerbaijan-Russia Relations After the Five-Day War: Friendship, Enmity, or Pragmatism?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 10, No. 3, 2011, pp. 133–143.
- Van Herpen, Marcel H., “Russia, Georgia, and the European Union – The Creeping Finlandization of Europe”, *The Cicero Foundation*, September 2008, www.cicerofoundation.org/lectures/Marcel_H_Van_Herpen_Russia_Georgia_and_the_European_Union.pdf.
- “Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine”, <https://papersmart.unmeetings.org/en/ga/68th-session/plenary-meetings/documents/voting-record/resolution-68262/>, 07/09/2016.
- Wiberg, Hakan, “Review: Coping with a Greedy Neighbour”, *Journal of Peace Research*, Vol. 26, No. 3, August 1989, pp. 319–325.
- Živojinović, Dragoljub, “Yugoslavia”, in: Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 217–237.

Vladimir TRAPARA

FINLANDIZATION AS A MODEL OF NEUTRALITY OF SMALL STATES

ABSTRACT

The paper analyses finlandization as one of the models of neutrality of the small states in great powers conflicts. From the characteristics of Finland’s neutrality during the Cold War, the author derives elements for the definition of finlandization, and determines necessary conditions for its feasibility. Also, the differences between finlandization and other models of neutrality of the small states (“buffer” state and “grey zone”) are determined, while the model itself is connected to several dichotomies of neutrality (neutrality in war and peace, military and political, permanent and ad hoc, guaranteed and unilateral, *de jure* and *de facto*, active and passive). Besides Finland, several auxiliary cases are tested: Yugoslavia on the eve of the Second World War, Denmark and Sweden during the war, contemporary Azerbaijan, Uzbekistan and Serbia. The conclusion is that the successful case of Finland’s neutrality during the Cold War offers good lessons for the foreign policy of any small states which end up in a sphere of influence of the great power with which it has a conflict of national interests.

Key words: finlandization, neutrality, small states, national interest, Finland.